

PINIGAI
LIETUVOJE

DALIA GRIMALAUSKAITĖ
EDUARDAS REMECAS

Pinigai Lietuvoje

LIETUVOS NACIONALINIS MUZIEJUS

Vilnius, 2016

UDK 336.7(474.5)(091)
Gr379

Knygos leidimą parėmė:
Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. LEI-15049)
Lietuvos kultūros taryba

Recenzentai:

DR. LINAS KVIZIKEVIČIUS
DR. IVAR LEIMUS
DR. RIMVYDAS PETRAUSKAS
DR. GINTAUTAS ZABIELA

Redaktorės:

NIJOLĖ DEVEIKIENĖ
SAULĖ KRIAUČIŪNĖ

Dailininkė

VIDA KURAITĖ

© Lietuvos nacionalinis muziejus, 2016
ISBN 978-609-8039-77-1

Turinys

NUMIZMATIKA LIETUVOJE: RINKINIAI IR TYRINĖJIMAI

Dalia Grimalauskaitė

Numizmatikos rinkinių Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje pradžia / 13

XVIII a. pabaiga – XIX a. pradžia / 16

XIX a. 3 dešimtmetis – XX a. pradžia / 22

VILNIAUS IMPERATORIŠKASIS UNIVERSITETAS / 22

PIRMOSIOS PUBLIKACIJOS / 24

NUMIZMATIKA MOKYMO ĮSTAIGOSE / 25

NUMIZMATIKA SENIENŲ MUZIEJUJE / 25

DRAUGIJŲ RINKINIAI / 32

NUMIZMATIKOS KOLEKCIONAVIMAS DVARUOSE / 41

VILNIUS / 42

KAUNAS / 46

PUBLIKACIJOS XIX A. PABAIGOJE – XX A. PRADŽIOJE / 47

XX a. 2–5 dešimtmečiai / 49

TARPUKARIO VILNIAUS KOLEKCIŲ RINKINIAI / 55

VILNIAUS MUZIEJINIAI RINKINIAI / 58

PUBLIKACIJOS / 61

XX a. II pusė – XXI a. pradžia / 63

PRIVATUS NUMIZMATIKOS KOLEKCIONAVIMAS / 63

NUMIZMATIKA MOKYKLOSE IR AKADEMINĖSE ĮSTAIGOSE / 67

NUMIZMATIKA MUZIEJUOSE / 68

PUBLIKACIJOS / 75

PINIGAI LIETUVOJE NUO SENIAUSIŲ LAIKŲ IKI XVIII A. PABAIGOS

Eduardas Remecas

Seniausi pinigai Lietuvoje / 81

Antikinės monetos / 81

Laikotarpis nuo VI iki IX amžiaus / 88

Pinigai Lietuvoje IX–XII amžiuje / 88

ARABŲ MONETOS / 88

BIZANTIJOS MONETOS / 92

VAKARŲ EUROPOS MONETOS / 92

SIDABRO LYDINIAI / 93

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės piniginių lydinių sistemų susidarymas / 95

LYDINIŲ VERTĖ / 101

KAIMYNINIŲ KRAŠTŲ LYDINIAI / 103

- XIV a. II pusė – XV amžius / 107
- Ankstyviausios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės monetos / 107
- Algirdas (1345–1377) ir Kęstutis (1345–1382) / 109
- MONETOS SU LIŪTU ARBA SU LIŪTU IR MAZGO SIMBOLIU BEI ĮRAŠU / 109
- MONETOS SU KALAVIJU IR KRYŽIUMI IR ĮRAŠU / 112
- MONETŲ PRISKYRIMAS IR DATAVIMAS BEI SIMBOLIAI / 113
- Jogaila (1377–1401, 1386–1434) / 115
- MONETOS SU PORTRETU IR LIŪTU / 115
- MONETOS SU LIŪTU IR DVIKUBU KRYŽIUMI SKYDE / 118
- MONETOS SU RAITELIU IR DVIKUBU KRYŽIUMI SKYDE / 121
- MONETOS SU ERELIU IR LIŪTU / 123
- MONETOS SU DVIKUBU KRYŽIUMI SKYDE IR IETIGALIU SU KRYŽIUMI / 124
- SIDABRO LYDINIAI / 126
- Vytautas (1392–1430) / 129
- MONETOS SU IETIGALIU IR KRYŽIUMI IR ĮRAŠU „PEČAT“ / 129
- MONETOS SU RAITELIU IR STULPAIS / 132
- MONETOS SU STULPAIS IR IETIGALIU SU KRYŽIUMI / 135
- PINIGŲ VERTĖ / 141
- Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės dalinių kunigaikštysčių monetos / 142
- Kazimieras (1440–1492) / 146
- Svetimų kraštų monetos Lietuvoje / 151
- PINIGŲ VERTĖ / 154
- XIV–XV a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės monetų simboliai / 155
- LIŪTAS / 155
- MAZGAS (PYNUTĖ) / 156
- ŠVČ. MERGELĖ MARIJA IR LELIJA / 156
- DVIKUBAS KRYŽIUS SKYDE / 157
- KALAVIJAS IR IETIGALIS SU KRYŽIUMI / 158
- VYTAUTO STULPAI / 158
- RAITELIS / 159
- XVI amžius – XVII a. 7 dešimtmetis / 161
- Aleksandras (1492–1506) / 161
- PINIGŲ VERTĖ / 164
- Žygimantas Senasis (1506–1548) / 165
- SVETIMŲ KRAŠTŲ MONETOS LIETUVOJE / 168
- PINIGŲ VERTĖ / 170
- Žygimantas Augustas (1544–1572) / 172
- KALYKLOS / 172
- EMISIJA / 180
- KLASTOJIMAS / 183
- SVETIMŲ KRAŠTŲ MONETOS LIETUVOJE / 184
- PINIGŲ VERTĖ / 186
- Steponas Batoras (1576–1586) / 188
- EMISIJA / 192
- SVETIMŲ KRAŠTŲ MONETOS LIETUVOJE / 194
- PINIGŲ VERTĖ / 196
- Zigmantas III Vaza (1587–1632) / 198
- VILNIAUS MONETŲ KALYKLA / 199
- EMISIJA / 200
- KLASTOJIMAS / 209
- SVETIMŲ KRAŠTŲ MONETOS LIETUVOJE / 209
- PINIGŲ VERTĖ / 219

- Vladislovas IV (1632–1648) / 221
- Jonas Kazimieras (1648–1668) / 222
- VILNIAUS MONETŲ KALYKLA / 224
- MONETŲ NOMINALAI / 225
- EMISIJA / 225
- VILNIAUS MONETŲ KALYKLOS UŽDARYMAS / 226
- MONETŲ KALDINIMO ATNAUJINIMAS / 226
- EMISIJA / 230
- KLASTOJIMAS / 231
- MONETŲ APYVARTA / 233
- PINIGŲ VERTĖ / 242
- XVII a. pabaiga – XVIII amžius / 243**
- Mykolas Kaributas Višnioveckis (1669–1673) ir Jonas Sobieskis (1674–1696) / 243
- MONETŲ APYVARTA / 244
- PINIGŲ VERTĖ / 251
- Augustas II (1697–1706, 1709–1733) / 253
- SVETIMŲ KRAŠTŲ MONETOS LIETUVOJE / 254
- PINIGŲ VERTĖ / 259
- Augustas III (1733–1763) / 261
- MONETŲ APYVARTA / 262
- Stanislovas Augustas (1764–1795) / 268
- EMISIJA / 270
- MONETŲ APYVARTA / 270
- PRIVAČIŲ ASMENŲ PINIGAI / 276
- POPIERINIAI PINIGAI / 277
- PINIGŲ VERTĖ / 278

PINIGAI LIETUVOJE NUO XVIII A. PABAIGOS IKI XX A. PRADŽIOS

Dalia Grimalauskaitė

- Lietuva Rusijos Imperijoje (1795–1914) / 281
- XVIII a. pabaiga – XIX a. 4 dešimtmetis / 281
- VIETINĖ PINIGŲ SKAIČIAVIMO SISTEMA / 287
- VARŠUVOS KUNIGAİKŠTYSTĖS IR LENKIJOS KONGRESINĖS KARALYSTĖS PINIGAI / 288
- 1830–1831 METŲ SUKILIMO PINIGAI / 292
- PRŪSIJOS KARALYSTĖS PINIGAI / 295
- MONETŲ RADINIAI / 296
- KREDITO ĮSTAIGOS / 305
- KLASTOJIMAS / 306
- PINIGŲ VERTĖ / 307
- XIX a. 5 dešimtmetis – XX a. pradžia / 311
- VOKIETIJOS IMPERIJOS PINIGAI / 322
- PINIGŲ PAKAITALAI / 326
- MONETŲ RADINIAI IR DIRBINIAI / 327
- PINIGŲ ANTRINIS PANAUDOJIMAS / 329
- KREDITO ĮSTAIGOS / 331
- KLASTOJIMAS / 332
- PINIGŲ VERTĖ / 333
- Lietuva Pirmojo pasaulinio karo metais (1914–1918) / 335
- RADINIAI / 342
- PINIGŲ VERTĖ / 344

PINIGAI LIETUVOS RESPUBLIKOJE (1918–2015)

Dalia Grimalauskaitė

Lietuvos Respublika (1918–1940) / 349

Pinigai Lietuvoje iki 1922 m. reformos / 349

KITŲ ŠALIŲ PINIGAI / 353

PINIGAI RUSIJOS ARMIJOS UŽIMTOJE TERITORIJOJE / 357

PINIGAI KLAIPĖDOS KRAŠTE 1917–1922 METAIS / 360

PINIGŲ VERTĖ / 365

Nacionalinės valiutos lito įvedimas ir raida (1922–1940) / 368

PINIGŲ PAKAITALAI / 389

SVETIMŲ KRAŠTŲ PINIGAI LIETUVOJE / 389

PINIGAI VILNIAUS KRAŠTE / 392

PINIGŲ VERTĖ / 402

KLASTOJIMAS / 404

Lietuvos Respublikos okupacijos (1940–1990) / 407

Sovietų okupacija (1940–1941) / 407

Vokietijos okupacija (1941–1944) / 415

PINIGŲ PAKAITALAI / 419

PINIGŲ VERTĖ IR PREKIŲ PASKIRSTYMAS / 421

RADINIAI / 423

Sovietų okupacija (1944–1961) / 425

KAINOS IR PREKIŲ PASKIRSTYMAS / 428

Sovietų okupacija (1961–1990) / 430

PINIGŲ PAKAITALAI / 434

RADINIAI / 437

SUVENYRINIAI PINIGAI / 437

PINIGŲ VERTĖ / 440

Pinigai atkurtoje Lietuvos Respublikoje (1990–2015) / 443

Nacionalinės pinigų sistemos atkūrimas (1990–1993) / 443

Lito įvedimas ir raida (1993–2015) / 460

EURO ĮVEDIMAS / 503

KLASTOJIMAS / 508

MOKĖJIMO KORTELĖS / 512

ELEKTRONINIAI PINIGAI / 516

PINIGŲ PAKAITALAI / 517

NUOLAIDŲ IR DOVANŲ KORTELĖS, BONAI, KUPONAI / 520

SUVENYRINIAI PINIGAI / 523

PINIGŲ VERTĖ / 527

Šaltiniai ir literatūra / 531

ŠALTINIAI / 531

PUBLIKUOTI ŠALTINIAI IR LITERATŪRA / 532

Asmenvardžių rodyklė / 551

Vietafordžių rodyklė / 573

Santrumpos / 586

Fotografijų autoriai / 587

Pirmos publikacijos apie Lietuvos teritorijoje cirkuliavusius pinigus buvo išspausdintos dar XIX amžiuje. Vėliau buvo paskelbtas ne vienas darbas, kuriame buvo aprašyti Lietuvoje rasti pinigų lobiai ar atskirų laikotarpių pinigų radiniai. XX a. II pusėje – XXI a. pradžioje pasirodė ir keli apibendrinamieji darbai, apžvelgiantys Lietuvos pinigų apyvartoje buvusius visų laikotarpių pinigus, bet juose dėmesys buvo sutelktas veik į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ar Lietuvos Respublikos pinigus.

Per 25 metų nepriklausomos valstybės laikotarpį lietuviškojoje numizmatikoje įvyko nemažai pokyčių. Pirma, tai buvo labai reikšmingų numizmatinių atradimų metas, antra, Lietuvos pinigų apyvartoje tris kartus keitėsi piniginiai vienetai (rublį pakeitė talonas, taloną – litas, litą – euras), tačiau svarbiausia tai, kad užaugo nauja tyrėjų karta, kuri numizmatiką pakreipė į gilesnę mokslinių tyrimų vagą. Šio laikotarpio numizmatiniai tyrimai apibendrinti daugelyje straipsnių ir publikacijų. Vis dėlto didelė dalis jų buvo paskelbta specializuotuose ar užsienio leidiniuose, neprieinamuose platesniam besidominčių pinigų istorija Lietuvoje skaitytojų ratui.

Šios knygos autoriai siekė apžvelgti naujausius numizmatinius atradimus ir, pasinaudodami naujausiais tyrimais bei įvairaus pobūdžio šaltiniais ir publikacijomis, pristatyti pinigų istoriją nuo pirmųjų, t. y. antikinių, monetų pateikimo į mūsų kraštą iki euro įvedimo.

Knyga pradedama nuo kolekcionavimo ir numizmatikos, kaip mokslo, raidos Lietuvoje apžvalgos. Antroje dalyje rašoma apie į dabartinės Lietuvos teritoriją patekusius ankstyviausius pinigus – romėniškas ir vėlesnių laikotarpių kitų kraštų monetas, taip pat apie LDK pinigų sistemos susikūrimą, monetas, cirkuliavusias Lietuvos apyvartoje nuo seniausių laikų iki trečiojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo. Šios dalies pradžioje apžvelgiamas vienas iš labiausiai diskutuojamų LDK numizmatikos klausimų – simboliai ankstyvosiose LDK monetose. Trečioje leidinio dalyje nagrinėjama pinigų apyvarta istorinėje Lietuvoje iki Pirmojo pasaulinio karo pabaigos. Ketvirtoji dalis

skirta pinigams Lietuvos Respublikoje: aptariama 1918 m. atkurtos Lietuvos valstybės pinigų sistema ir nacionalinės valiutos įvedimas, Sovietų Sąjungos ir Vokietijos okupacijos laikotarpių pinigų apyvarta, 1990 m. atkūrus nepriklausomybę vykę pokyčiai. Euro Lietuvoje pradžia pateikiama glaustai, lyg įvadas į būsimą jo istoriją. Išsamus literatūros sąrašas suteikia galimybę toliau gilintis į iškilusius klausimus.

Kredito įstaigų istorija aptariama glaustai ir tik XIX amžiaus tarpsnyje – pinigų formų ir srautų kaitos laikotarpyje, toliau bankų tema neplėtojama, dėmesys sutelkiamas į mokėjimo priemones.

Daugiausia vietos leidinyje skirta numizmatikai ir bonistikai: monetoms (jų radiniams, lobiams), popieriniams pinigams, taip pat pagalbinėms priemonėms: pinigų pakaitalams (žetonams, bonams, maisto ir prekių talonams, kortelėms, žetonų funkcijas perėmusiems įvairaus pobūdžio kortelėms). Knygoje galima rasti informacijos ir vaizdų apie antrinį pinigų panaudojimą, apie suvenyrinius pinigus.

Tekstas dėstomas chronologine seka, kiekvieno tarpsnio pradžioje aptariami Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės / Abiejų Tautų Respublikos / Lietuvos Respublikos ar Lietuvą okupavusių valstybių pinigai, toliau – užsienio šalių pinigai, buvę vietos apyvartoje. Kiekvieno skyriaus pabaigoje pateikiama duomenų apie to meto kainas, kas leis bent iš dalies atsakyti į klausimą, o ką gi buvo galima už šiuos pinigus nusipirkti.

Skaitytojo rankose – ne katalogas, knygoje nėra visų Lietuvoje išleistų monetų ir banknotų ar visų Lietuvos apyvartoje buvusių pinigų ir jų atmainų vaizdų. Apyvartą norėjome parodyti per Lietuvoje ir kaimyninėse šalyse aptiktus radinius, iliustracijoms siekėme naudoti Lietuvos nacionaliniame muziejuje sukauptą medžiagą iš archeologinių tyrimų ir pavienių radinių rinkinio, taip pat stengėmės parinkti iki šiol neskelbtus arba Lietuvos skaitytojams sunkiai prieinamoje literatūroje esančius artefaktus. Rašant apie XIX–XX a. pinigus, daugiau naudotasi rašytiniais šaltiniais ir jais paremtomis publikacijomis, nes šio laikotarpio monetų radiniai mažai publikuoti, medžiaga neapibendrinta ir mokliškai neįvertinta.

Monetų ar popierinių pinigų iliustracijų aprašuose pateikiamas emitentas, nominalas, data, kaldinimo ar spausdinimo vieta, jei žinoma, nurodomas dailininkas. Toliau eina medžiaga, iš kurios pagamintas objektas, matmenys, masė; popierinių pinigų – tik matmenys. Jei tai radinys – pateikiama radimo vieta ir data, jei moneta aptikta archeologinių tyrimų metu, nurodomas tyrimus atlikęs archeologas. Aprašant lobį pirma data rodo vėliausią komplekso monetą, antra – loby radimo laiką. Popierinių pinigų anotacijose gali būti nurodytas apyvartos laikas. Aprašas užbaigiamas saugojimo vietos nuoroda, esant galimybei įvardijamas konkretus rinkinys; jei iš eilės pateikiami keli objektai iš to paties muziejaus ar rinkinio, saugojimo vieta nurodoma po paskutinės iliustracijos.

Fotografijų autorių sąrašas pateiktas knygos gale. Lietuvos nacionaliniame muziejuje saugomą medžiagą fotografavo Arūnas Baltėnas, Vytautas Bortkevičius, Henrikas Sakalauskas, Saulius Danilevičius, Kęstutis Stoškus ir šio leidinio autoriai. Žemėlapius sudarė Eduardas Remecas.

Knygą numatoma išleisti anglų kalba, todėl santraukos užsienio kalbomis čia nepateikiamos.

Būtų pernelyg drąsu manyti, kad knygoje pajėgta atsakyti į visus klausimus. O klaidų ir netikslumų išvengti padėjo gausūs būrys kolegų. Nuoširdžiai dėkojame leidinio recenzentams: numizmatui dr. Ivarui Leimusiui (Estijos istorijos muziejus, Talinas), archeologams dr. Linui Kvizikevičiui, dr. Gintautui Zabielai, istorikui dr. Rimvydui Petrauskui.

Dėkojame pasidalijusiems informacija ir iliustracijomis: numizmatui Eugenijui Ivanauskui, kraštotyrininkui, kolekcininkui Mikeliui Balčiui, kolekcininkui Vyčiui Ramanauskui, Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus istorikams.

Rengiant tekstą vertingais patarimais padėjo ir esame už tai dėkingi numizmatams Vytautui Aleksiejūnui ir Zenonui Duskai, istorikui Laimonui Abariui, antikvarui Piotru Radiukevičiui, dailininkui Kazimierui Paškauskui, dizaineriui Algirdui Jazbučiui, Lietuvos banko Pinigų gamybos organizavimo ir ekspertizės skyriaus darbuotojams, ypač šio skyriaus vyriausiajam specialistui Algimantui Sodeikai, taip pat Lietuvos banko Pinigų projektavimo ir gamybos komisijos nariams: pirmininkui (2004–2013) Audriui Misevi-

čiui, Lietuvos banko Kasos departamento direktoriui (1996–2004) Arūnui Dulkiui, Lietuvos banko Pinigų muziejaus direktoriui Vidmantui Laurinavičiui; taip pat „Spindulio“ spaustuvės direktoriui vertybinių popierių gamybai (1991–1995) Antanui Rasimui, Lietuvos monetų kalyklos direktoriui (1990–2002) Viktorui Miltakiui ir dabartiniam kalyklos direktoriui Sauliui Vaitiekūnui. Dėkojame kolegoms užsienyje: numizmatui Ivanui Sinčiukui (Minskas), Bratislavos miesto muziejaus numizmatui Antonui Fialai, Rusijos banko Muziejinio-ekspozicinio fondo darbuotojui istorikui Aleksandrui Bugrovui, Latvijos nacionalinio istorijos muziejaus Numizmatikos skyriaus darbuotojoms.

Už iliustracijas dėkojame numizmatams ir muziejininkams Stanislovui Sajauskui, Tatjanai Bergai (Rygos miesto ir jūreivystės muziejus), Valeryjui Šyšanavui (Vitebsko srities kraštotyros muziejus), Vasilijui Zaicevui (Valstybės istorijos muziejus, Maskva), archeologams Aleksiejui Luchtanui, Ernestui Vasiliauskui, kolekcininkams Domininkui Kaubriui, Viačaslavui Filinavui (Mogiliavas), Hannu Sarkkinenui (Espas, Suomija), Iljai Stalencovui (Minskas), fotografui Arūnui Baltėnui.

Reiškiamo padėką Lietuvos ir užsienio muziejams, įstaigoms: Amerikos lietuvių kultūros archyvo muziejui (JAV), Lietuvos banko Pinigų muziejui, Lietuvos dailės muziejui, Lietuvos etnokosmologijos muziejui, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekai, Nacionaliniam M. K. Čiurlionio dailės muziejui, Nacionaliniam muziejui Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmams, Panevėžio kraštotyros muziejui, Rokiškio krašto muziejui, Šiaulių „Aušros“ muziejui, Trakų istorijos muziejui, Valstybiniam Kernavės kultūrinio rezervato direkcijos muziejui, VšĮ „Kultūros paveldo akademija“; Gotos Friedensteino pilies muziejui (Vokietija), Karališkajam monetų kabinetui – Švedijos nacionaliniam ekonomikos muziejui (Stokholmas), Kunigaikščių Czartoryskių fondui (Krokuva), Latvijos nacionaliniam istorijos muziejui (Ryga), Meno istorijos muziejui (Viena), Berlyno valstybinių muziejų – Prūsijos kultūros paveldo fondo Numizmatikos kabinetui, Ukrainos nacionaliniam istorijos muziejui (Kijevas), Valstybiniam Ermitažui (Sankt Peterburgas), Vitebsko srities kraštotyros muziejui (Baltarusija).

6

Abiejų Tautų Respublika. Medalis Vilniaus jėzuitų akademijos profesoriui Martynui Počobutui pagerbti. 1775. Dail. J. P. Holzhaeusser

Auksas, Ø 43 mm, p – 77,49 g. Vilniaus jėzuitų akademijos numizmatikos kolekcijai dovanoję kunigaikštis Adamas Kazimierzus Czarotyrskis

UNIM

siosios dvasinės seminarijos prie Vilniaus imperatoriškojo universiteto dėstytojų Mamertui Herburtui. Radinys pažymėtinas ne tik dėl naujo taško arabiškų monetų radimviečių žemėlapyje, bet ir dėl itin smulkaus lobio radimo aplinkybių aprašymo, kuris rodo naują požiūrį į numizmatiką kaip mokslo žinių šaltinį (Грималаускайте, Синчук 2004, c. 173–180).

Naujas istorijos dėstyto universitete tendencijas atitiko ir kryptingas kolekcijos pildymas 10–20 metų senumo piniginiiais ženklais ir medaliais. Ypatingą vietą rinkinyje užėmė pinigai, susiję su dar neseniai gyvavusios Abiejų Tautų Respublikos istorija, taip pat 1794 ir 1831 m. sukilimų išdo bilietai ir monetos, greičiausiai saugoti kaip istorinės relikvijos.

Formuojant rinkinį, raritetams nebuvo skiriamas ypatingas dėmesys, tačiau jame buvo ir aukščiausio lygio vertybių, pavyzdžiui, auksiniai medaliai, skirti matematikui, astronomui prof. M. Počobutui (1775, dail. J. P. Holzhaeusser; 6) bei Vilniaus universiteto įkūrimo 250-osioms metinėms paminėti (1828, dail. Fiodor Tolstoj). Nors reikiamiems numizmatikos objektams įsigyti specialaus finansavimo šaltinio nebuvo, tačiau buvo siekiama kryptingai formuoti rinkinį perkant reikiamus egzempliorius. Pažymėtina, kad kolekciją papildė ir radiniai iš kitų Rusijos gubernijų, perduoti Švietimo ministerijos įsakymu, o tai vertintina kaip vienas iš imperinės ideologijos sklaidos būdų. Rinkinyje buvo pagalbinė medžiaga – monetų ir medalių gipsinės išliejos, ikonografija, galėjo būti ir monetų dubletų fondas. Kryptingai komplektuota numizmatikos biblioteka.

Rinkinio sisteminimo moksliniais pagrindais pradžia sietina su prof. Gotfrydo Ernesto Grodeko (1762–1825), dėščiausio graikų ir lotynų kalbas ir nuo 1804 m. vadovavusio bibliotekai, veikla. Viso numizmatikos rinkinio rankraštiniai katalogai buvo baigti sudarinėti

jau uždarius universitetą, kai numizmatikos rinkinys buvo ruošiamas išvežti į Charkovo ir Kijevo universitetus. Sisteminant ir kataloguojant monetų rinkinį daug prisidėjo Vilniaus universiteto bibliotekos prefekto adjunktas A. B. Jocheris (1791–1860), beveik po ketvirčio amžiaus tapęs Vilniaus laikinosios archeologijos komisijos nariu. 1835 m. iš Vilniaus išgabento miuncakabineto inventoriuje užfiksuoti 4128 numizmatikos objektai: 848 antikinės monetos, 3831 viduramžių ir naujųjų laikų moneta (tarp jų lydiniai, popieriniai pinigai), 377 medaliai.

Ar paskaitose buvo pasitelkiami universiteto miuncakabineto eksponatai, ar septynis dešimtmečius kaupta kolekcija, gausia mokslinė medžiaga spėta visapusiškai pasinaudoti, duomenų nėra. Numizmatika kaip pagalbinis istorijos dalykas, tiriantis istorijos šaltinius, buvo įtraukta į visuotinės istorijos kursą greta sfragistikos, heraldikos, statistikos. Paskaitas skaitė istorijos profesorius Joachimus Lelevelis. 1816–1817 ir 1819–1820 m. antikinė numizmatika buvo tik įterpta į paskaitas apie archeologiją. 1819–1820 m. buvo skaitomos prelekcijos apie numizmatiką. Šešis kartus per savaitę J. Lelevelis skaitė numizmatikos, diplomatikos, heraldikos paskaitas 1821–1822 m. visuotinės istorijos kurse. Iš 1824 m. J. Lelevelio paruoštų egzaminų klausimų net aštuoniolika buvo skirta numizmatikai. Profesorius dėstė ne tik monetų istoriją nuo antikos iki naujųjų laikų, bet skyrė dėmesio ir kaldinimo technikai, klastojimui, retumui ir vertei, iškelė medalių kaip istorijos šaltinio reikšmę. Tikėtina, kad J. Lelevelis ar jo kolegijos nebūtų skatinę ir patys gausinę universiteto kolekcijos, jei ji būtų buvusi nefunkcionaliai (Грималаускайте 2004a, p. 129–130).

Su Vilniaus universiteto rinkiniu siejama numizmatikos kaip mokslinės bazės formavimo pradžia Lietuvoje. Buvo atkreiptas dėmesys ne tik į atskirų

egzempliorių išskirtinumą, bet ir į jų visumą, padedančią suvokti reiškinius, pažinti aplinkos dėsnius. Pirmą publikaciją Lietuvoje, kurioje numizmatika pateikta kaip tyrimų objektas, paskelbta 1822 m. leidyne, skirtame pagalbinėms istorijos disciplinoms. Tai buvo J. Lelevelio straipsnis apie antikinę, viduramžių ir naujųjų laikų numizmatiką (Lelewel 1822, s. 4–9).

Aplinka, kurioje formavosi universiteto rinkinys, lėmė jo akademinį ir kraštotyrinį pobūdį. Donatorių požiūris į istorijos paminklus atspindėjo XIX a. pradžios dvasią, kai Rusijos Imperijos vakarinėse gubernijose atsirado siekis pažinti senovę ir ėmė formuotis relikvijų bei senovės paminklų rinkiniai, plačiai paplitę tik XIX a. II pusėje – XX a. pradžioje. Iš pradžių monetos universitete tarnavo klasikinių kalbų studijoms, antikos istorijai, geografijai ir mitologijai pažinti, o vėliau kaip vienas pricinamiausių prarastosios valstybės istorijos liudininkų tapo didelio susidomėjimo ir kolekcionavimo objektu. Vilniaus universitetas savo dėmesiu ir nauju priėjimu prie istorijos ir jos pagalbinių disciplinų pažinimo praplėtė mokslinę ir edukacinę akademinės įstaigos misiją. Tai darė įtaką miestų ir dvarų kultūrai. Uždarius universitetą – laisvamanybės ir nacionalinio sąmoningumo tvirtovę, domėjimasis istorija, numizmatika ėmė atsispindėti spaudoje, o artefaktų rinkiniai tapo neatsiejama Lietuvos dvarų kultūros dalimi.

PIRMOSIOS PUBLIKACIJOS

Iki Senienų muziejaus įkūrimo, 1803–1854 metais, Lietuvoje buvo publikuoti devyni darbai numizmatikos tematika (Remecas 2001a, p. 108, 335). Palyginti su XIX a. II puse, šio tarpsnio publikacijos negausios, tačiau svarbios. Jose buvo informuojama apie radinius, pateikiami ir aptariami monetų ir lydinų vaizdai. Tai Teodoro Narbuto *Dzieje starożytnie narodu litewskiego* ('Lietuvių tautos senovės istorija'; Narbutt 1835), T. Czackio *Zbiór ciekawy XIV tablic numizmatycznych rytach na miedzi, zawierających wizerunki numizmatów polskich obustronnie wydanych przy dziele „O litewskich i polskich prawach“* ('Idomus XIV numizmatinių lentelių, raižytų varyje, rinkinys, vaizduojantis lenkiškų numizmatų (monetų) abi puses, paskelbtas veikalas *Apie lietuvių ir lenkų teises*'; Czacki 1844), Eustachijaus Tiškevičiaus straipsnis „O kilku nowo odkrytych monetach litewskich“ ('Apie kelis naujus lietuviškų monetų radinius'; Tyszkiewicz 1845) Juzefo Ignaco Kraševskio redaguotame žurnale *Athenaeum* (tais pačiais metais straipsnis perspausdintas savaitraštyje *Przyjaciel Ludu* 23, Leszno, s. 183–184; 24, s. 185–

188) bei „Uwaga“ ('Pastabos') knygoje *Badania archeologiczne nad zabytkami przedmiotów sztuk i rzemiosł i t. d. w dawnej Litwie i Rusi Litewskiej* ('Archeologiniai meno, amatų ir kitų senųjų daiktų tyrinėjimai senovėje Lietuvoje ir Lietuvos Rusioje'; Tyszkiewicz 1850). Pastarajame straipsnyje numizmatika traktuojama kaip vienos iš mokslo šakų – archeologijos – sudėtinė dalis greta gliptotekos ir paleografijos (epigrafikos). Leidyne kaip archeologinė ir numizmatinė retenybė buvo publikuoti Veliuonoje „neseniai rasti“ (todėl pateikti knygos „Pastabose“) penki sidabro lydiniai iš Zenono Zaleskio rinkinio, atskiroje lentelėje pateikti jų piešiniai. Lydiniai priskirti prie „seniausių krašto monetų“, komentare išreikšta nuomonė, kad jie naudoti iki Gedimino, taip pat minimi analogiški radiniai Lietuvoje ir lyginami su vadinamaisiais Naugardo lydiniais, keliamas įkartų klausimas (Tyszkiewicz 1850, s. 8, 95, V tab.).

Pirmas lietuvių kalba išleistas veikalas, kuriame skiriama dėmesio numizmatikai – Simono Daukanto (1793–1864), pasirašiusio slapyvardžiu Łaukys, *Būdas senovės lietuvių, kalbėnų ir žemaičių*. Skyriuje „Lietuvių pinigai senovėje“ S. Daukantas, naudodamasis Lietuvos Metrika, išrašais iš „Acta Lituanica ex Bibliotheca Zaluciensi conscripta“, T. Czackio ir kitais darbais, glaustai pristatė lietuvišką pinigų sistemą, daugiausia dėmesio skirdamas ikimonetiniam laikotarpiui, sidabro lydiniais, pinigų terminams (Daukantas 1845, p. 215–252; Ruzas 2004b). Reikia pažymėti, kad iki šiol lietuviškoje istoriografijoje ydingai vartojamas S. Daukanto įvestas ir savotiškai interpretuotas vienas iš sidabro lydinio pavadinimų – „kapa“, kuris, šiuolaikinių kalbininkų nuomone, nieko bendra su lietuviškais veiksmažodžiais „kapoti“, „kirsti“ neturi, tad darybiškai nesietinas (Grimauskaitė 2003a, p. 73). Siekdamas švietėjiškų tikslų, S. Daukantas knygoje pateikė, jo duomenimis, Žemaitijoje rasto lydinio – „ilgojo gražio arba graszio“ su dviem įkartom – piešinius, kad kiekvienas artojas, duobkasys ar griovių kasėjas, radęs tokį lydinį, „galietu numanyti ir iszmingam sawo žiamės virui parodyti“ bei sugebėtų nustatyti jo amžių (Ruzas 2004b, p. 986).

Pažymėtina, kad 1842 m. Vilniuje išleistame svarbiausiame Eustachijaus Tiškevičiaus (1814–1873) archeologiniame darbe, kuris laikomas pirmuoju Lietuvos archeologijos vadovėliu, *Rzut oka na źródła archeologii krajowej, czyli Opisanie zabytków niektórych starożytności, odkrytych w zachodnich guberniach Cesarstwa Rossyjskiego* ('Žvilgsnis į krašto archeologijos šaltinius, arba Kai kurių senovės paminklų,

351.4, 5). 1907–1908 m. Lietuvių mokslo draugijos (LMD) numizmatikos rinkinys apibūdinamas kaip nedidelė pinigų kolekcija, tuo tarpu 1909 m. jame jau buvo 3900 monetų, tarp jų 20 auksinių, 1475 sidabrinės, 2323 vario lydinio ir 76 nikelinės monetos, taip pat 39 medaliai (*Lietuvių...* 1997, p. 7–8).

Monetas nedideliais kiekiais aukėjo pavieniai asmenys, tačiau jų perdavimai nusakomi labai aptakiai: Slidziauskienė perdavė 1832 m. vario ir sidabro pinigų, Jalkevičius – 1652 m. Prūsijos šeštokų, Stanislava Pakulaitė – vieną varinę 1797 m. rusų monetą ir pan. Būta ir pirkinių. V. Gečys pardavė „Jono Kazimiero denarą“ už 15 zlotų (veikiausiai Jono Kazimiero dvidenaris su skaičiumi 360), o tarpininkaujant kunigui Mykolui Meštikiui buvo nupirktos auksinės monetos, rastos kasant pamatus prie bažnyčios Švenčionių paviete (*Lietuvių...* 1997, p. 7–15). Neabejotina, kad tai monetos iš Kaltanėnų lobio (dab. Švenčionių r., XVIII a./1912), apie kurį 1912 m. buvo rašyta žurnale *Старая монета* (Ivanauskas 1995, Nr. 459, p. 332). Du XVII a. Nyderlandų dukatai dabar saugomi Lietuvos nacionaliniame muziejuje (LNM) (žr. 240).

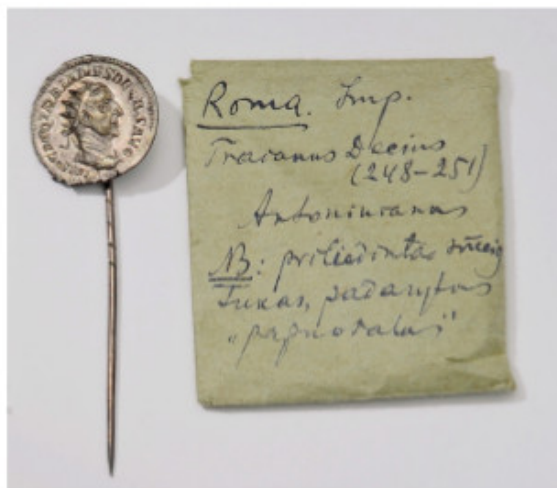
Lietuvių mokslo draugijos rinkiniui galima būtų priskirti ir devynis X–XII a. Kijevo bei dvidešimt XIII a. – XIV a. Ipusės LDK sidabro lydinių, aštuonis jų fragmentus iš 1930 m. Vilniuje, Ribiškėse, rasto lobio (žr. 67). Ilgamečio draugijos bibliotekininke, turto saugotojo Prano Razmuko (1908–2002) liudijimu,

pastaruosius draugijai perdavė žymus to meto lietuvių kultūros veikėjas, kolekcininkas, numizmatas Konstantinas Stašys (1880–1942), siekdamas apsaugoti nuo lenkų policijos savivalės (Grimalauskaitė 1994, p. 4).

Draugijos muziejaus numizmatikos eksponatai nebuvo inventorinami, nėra jų sąrašų, nežinomi ir jų patekimo į rinkinį keliai. 1940 m. kolekcija buvo

10

Monetos iš Lietuvių mokslo draugijos rinkinio:

10.1. Romos Imperijos Trajano Decijaus (249–251) antoninianas, panaudotas smėigtukui gaminti. XIX a. pab. Vokeliai užrašyti Jono Basanavičiaus ranka

10.2. Rusija. Rubliai. 1741, 1747, 1797, 1912, 1906
LNM MA

perduota Lituanistikos institutui, kuris netrukus buvo įtrauktas į LSSR mokslų akademijos institutų sudėtį. 1942 m. rinkiniai buvo patikrinti nuodugniau. Mokslų akademijos paskirta komisija „atidarė užantspauduotą LR Universiteto antspaudu LMD geležinę spintą, esančią Vilniuje, Antakalnio 6“, kurioje buvo rasta 9097 monetos, 79 medaliai, keletas banknotų (Grimalauskaitė 2000, p. 13). Kartu su LMD turtu buvo saugoma ir „4 dėžutėse sudėti Konstancijai Juknevičienai [K. Stašio dukteriai] priklausę numizmatai“ (*Lietuvių...* 1997, p. 16), t. y. K. Stašio rinkinio dalis.

1949 m. Mokslų akademijos prezidiumo nutarimu rinkinys buvo perinventorintas, pažymint, kad tai Lietuvių literatūros instituto fondų numizmatika (šifras MA), bet nenurodant monetų kilmės. Pasak P. Razmuko, Lietuvių literatūros institutui nuo 1946 m. vadovavusio Kosto Korsako nurodymu monetos inventorinimui buvo išduodamos tik vienai darbuotojai – Giedrei Juodvalkytei. Tai buvo daroma slapta, medžiaga duodama dalimis, siekiant apsaugoti nepajamuotą, ypač tauriųjų metalų, medžiagą, sidabrinius lydinius nuo perdavimo Valstybinei vertybių saugykiai Maskvoje (*Государственное хранилище ценностей СССР*). Buvo suinventorinta ir 1951 m. Istorijos muziejui perduota 3563 numizmatikos eksponatai ir penkios inventorinės knygos (dabar saugoma LNM). Inventorinimui buvo duodama ne tik LMD rinkinio, bet ir kitų 1940 m. Mokslų akademijos perimtų numizmatikos rinkinių (pavyzdžiui, Mokslo bičiulių draugijos) vertingos ir saugotinos monetos. Tačiau jų priklausomybė inventorinėse MA knygose nenurodyta.

Šiuo metu LMD rinkiniui, saugomam Lietuvos nacionaliniame muziejuje, priskirtinos 5023 monetos. 6 % sudaro antikinės, Bizantijos Imperijos monetos, 14,4 % – Lietuvos, 23,5 % – Lenkijos, 2,4 % – Rusijos, 32 % – XVI–XX a. Vakarų Europos, XIX–XX a. Rytų kraštų monetos. Seniausi LDK pinigai – lydiniai iš Ribiškių lobio, seniausios LDK monetos – Aleksandro pusgrašiai, vėlyviausios – Jono Kazimiero 1666 m. monetos. Rinkinyje yra nemažai vertingų Žygimanto Augusto, Zigmanto III Vazos, Jono Kazimiero monetų (žr. 150.14, 15, 17, 22; 217.1, 2 ir kt.). Iš įrašų vokeliuose matyti, kad monetas identifiko nusimanantis numizmatas: atkreipiamas dėmesys į raitelio apipavidalinimą, skiriama monetų kaldinimo pėda. Iš Lenkijos monetų ankstyviausios Kazimiero III (1333–1370) denaras ir grašis (10.3), taip pat yra Jogailos lenkiškų ir Lvovo pusgrašių, Jono Kazimiero 1660 m. dukatas ir kitų geros būklės ar retesnių monetų (10.4, 6). Draugijos rinkinį išskirtinį daro Va-

10.3. Lenkija. Kazimieras III (1333–1370). Grašis
Sidabras, Ø 27 mm, p – 2,99 g

10.4. Lenkija. Bandomoji 10 zlotų moneta. 1934
Sidabras, Ø 33 mm, p – 17,85 g
LNM MA

karų Europos talerių kolekcija (10.5), Rusijos rublių, 34 auksinių ir vienos platininės monetų grupės (10.6), taip pat sidabriniai Rusijos valdovų Petro I, Petro II, Jelizavetos, Jekaterinos II, Aleksandro I karūnavimo ir mirties atminimo žetonai. Žurnale *Lietuvių tauta* buvo skelbiama apie 1934–1936 m. Lietuvių mokslo draugijos priimtus 143 popierinius pinigus, du gydytojo universiteto baigimo ir du karininkų ženklus (*Lietuvių...* 1997, p. 15). Tačiau LNM rinkiniuose esančių popierinių pinigų ir ženklų susieti su LMD rinkiniu kol kas negalime.

Apibendrinant reikia pasakyti, kad LMD rinkinyje nėra unikumų ar itin retų LDK monetų: Jogailos, Vytauto, Kazimiero monetų, talerių, dukatų, bet yra nemažai retų smulkesnio nominalo LDK ir su Lietuvos istorija sietinų monetų, vertingų kaimyninių kraštų monetų. Numizmatika draugijoje nebuvo tvarkoma sistemingai, nebuvo inventorinama, publikuojama. Vis dėlto dalis rinkinio išsaugota, darbą su kolekcija galima tęsti.

Vilniaus mokslo bičiulių draugija (VMBD) turėjo ne tik vertingus rinkinius, kurie buvo eksponuojami (žr. 13.1), bet buvo leidžiamas metraštis, tęstiniai leidiniai, susirinkimuose skaityti pranešimai. Veiklos tikslas – LDK moksliniai tyrimai. 1914 m. rinkiniai

19

Antikvarinės LDK monetų klastotės:

19.1. Žygimanto Augusto 1564 m. 15 grašių
Sidabras, Ø 34 mm, p – 13,82 g
MIM

19.2. Jono Kazimiero 1666 m. 30 grašių
Sidabras, Ø 32 mm, p – 7,58 g
VE

ir Kauno kolekcininkų klubuose (Pažarauskas 1998b, p. 51), o 29 medaliai ir Lietuvos, Latvijos, Serbijos, Rusijos, Austrijos-Vengrijos apdovanojimai 1964 m. pateko į LNM (Ruzas 1997, p. 6).

Iki Pirmojo pasaulinio karo Kaune antikvariatų nebuvo, pirmasis įkurtas 1921 metais (Mulevičiūtė 1999, p. 39). Kilęs kolekcionavimo vėjus skatino prekybos senienomis plėtrą. Kaip rodo antspaudas ant „Münzenhandlung Adolph Hess Nachfolger“ 1913 m. katalogo, skirto grafo Ivano Tolstojaus monetų kolekcijai (saugomas LNM), Laisvės alėjoje Nr. 22 „Dailės ir senobinių daiktų parduotuvė“ turėjo ir Mykolas Šlepavičius (1863–1948). Žymus Kauno kolekcininkas, verslininkas ir bankininkas iš Rusijos į Lietuvą sugrįžo 1921 metais. XX a. 3 dešimtmetyje – 4 dešimtmečio pradžioje jis buvo Lietuvos prekybos, pramonės ir amatų savitarpio kredito draugijos „Amatbankas“ Kaune valdybos pirmininkas, bendrovės „Darbas“ steigėjas (*Vytauto...* 1933, p. 358, 417, 460). M. Šlepavičius numizmatika susidomėjo ir ją rinkti pradėjo prieš Pirmąjį pasaulinį karą, gyvendamas Maskvoje ir Sankt Peterburge. Turėjo monetų, medalių (per 3000) ir „ordinų“ rinkinį. Dauguma medalių buvo rusiški; rusiškų rublių kolekcijoje buvo tokie raritetai kaip Ganguto rublis, „marjažinis 1830 metų rublis“ (greičiausiai turėtas omenyje Aleksandro Nikolajevičiaus ir Heseno kunigaikštystės Maksimiliano Vilhelminos Augusto Sofijos Marijos vedybinis 1841 m. rublis; žr. 314.1), tarp kitų monetų –

keturių nominalų livonezai (Narbutas 1935, p. 14–15). Minimas ir „dvi dienas sostą valdžiusio Konstantino Mikolajevičio [suklysta – Pavlovičiaus – D. G.] rublis“, tačiau tai neabejotinai buvo viena iš gausių šio rariteto klastočių (Pažarauskas 1998a, p. 63).

Tais pačiais 1921 metais iš Rusijos į Lietuvą grįžo ir teisininkas, advokatas Zigmas Toliušis (1889–1971). Sankt Peterburgo universiteto absolventas, Lietuvos politikas, buvęs Kooperacijos banko valdybos, Lietuvos banko tarybos narys (Terleckas 2001, p. 421–423) plačiai domėjosi senienomis, rinko porcelianą, raižinius, žemėlapius, filateliją, skulptūrą, taip pat ir monetas. Dar mokydamasis Kauno gimnazijoje užsidedė lietuviybės puoselėjimu ir sklaida. Matyt, jo monetų rinkinys taip pat buvo lituanistinio pobūdžio (Mulevičiūtė 1999, p. 39).

Vertėjo, kolekcininko ir bibliofilo Vlado Daumanto (Vladislovas Dzimidavičius, 1885–1977), nuo 1923 m. gyvenusio K. Donelaičio gatvėje Kaune, muziejų primenančiame keturių kambarių bute greta dailės, filatelijos, spaudinių kolekcijų buvo ir numizmatika (Lietuvninkaitė 2005, p. 2). Rinkinys galėjo būti parduotas dar 4 dešimtmetyje, V. Daumantui susidūrus su finansiniais sunkumais, arba išvežtas 1944 m., kolekcininkui traukiantis į Vakarus.

Lietuvos literatūros ir meno archyve saugoto apie 1936 m. teisininko prof. Antano Tumėno (1880–1946) sudaryto numizmatikos rinkinio sąrašo fragmentai rodo, kad numizmatiką galėjo kolekcionuoti ir šis nepriklausomos Lietuvos veikėjas (LLMA, f. 397, ap. 3, b. 202).

Švedų kilmės pedagogas, aktyvus visuomenininkas, kraštotyrininkas, vienas iš Panevėžio kraštotyros muziejaus steigėjų, zoologas Jurgis Elisonas (1889–1964) buvo vienas aktyviausių Panevėžyje veikusių Gimtajam kraštui tirti draugijos narių. Dirbdamas Panevėžio berniukų gimnazijoje, buvo suorganizavęs kraštotyros mėgėjų būrelį. J. Elisonas sudarė moksleivių surinktų archeologinių radinių sąrašą, kuriame paminėti ir monetų radiniai iš Maženių ir Palaukių (Panevėžio r.), kelios auksinės monetos iš Mediniškių (Pakruojo r.), maišelis su monetomis iš Pažagiškių (Panevėžio r.) (Ivanauskas 2001, p. 116, 142, 144, 149). Sukauptus eksponatus ir savo privatų archeologijos ir numizmatikos rinkinį J. Elisonas perdavė steigiamam Panevėžio muziejui (Astramskas 2000, p. 17). 1928 m. muziejuje buvo 1440 numizmatikos objektų ir 8000 jų dubletų (Keršytė 2003, p. 144), o 1939 m. buvo saugoma jau daugiau kaip 12 tūkst. eksponatų. Numizmatika greta istorijos, gamtos ir keramikos buvo rodoma muziejaus ekspozicijoje, atidarytoje seniausiame miesto pastate Kranto gatvėje. Numizmatikos eksponatais rūpinosi

20

Aluonos-Šklėrių lobio monetų iliustracijų lentelės maketas Povilo Karazijos leidiniui

Aluonos Šklėrių ir Krūminių monetų lobiai (Karazija 1941)

Vatmanas, fotografija, 46,3 × 36,3 cm

L.N.M.

Panevėžyje, J. Leonas papildomai vertėsi nedidelio masto nelegalia senųjų leidinių prekyba, bendravo su kolekcininkais, rinko monetas, kraštotyros muziejuje surengė numizmatikos parodą. Savo pomėgius populiario vietos spaudoje ir radijo laidose (Kaunas 2006, p. 270–271). Žymus Švenčionių krašto muziejininkas, kraštotyrininkas Ignatas Šilkinis (1891–1979) Santakos kaime (Švenčionių r.) buvo įrengęs muziejų, turėjo numizmatikos rinkinį, kuriame buvo ir monetų iš Smurgainių rajone (dab. Baltarusija) 1958 m. rasto XVI a. lobio (Dukša 2008, s. 94–100). Šiam „dideliame numizmatikos mėgėjui ir aistringam kolekcininkui“ savo darbą *Monetos pasakoja* paskyrė jo bičiulis numizmatas Zenonas Dukša (Dukša 1991).

Kolekcininkas Bronius Žaliauskas (1926–2001) ne tik rinko LDK monetas, bet ir sudarė išsamius rankraštinis katalogus, taip pat kaupė ir susistemino vertingas temines ženklelių kolekcijas (Ruzas 2004a, p. 349–350).

Kultūros ir meno veikėjas Algimantas Astikas (1929–1990) žinomas kaip faleristikos kolekcininkas ir tyrinėtojas, 1993 m. išleisto katalogo *Lietuvos ordinais, medaliai ir ženkleliai 1918–1940* autorius. Tačiau pirmosios kolekcininko parengtos parodos buvo skirtos bonistikai. 1985–1986 m. buvo surengtos kelios parodos Vilniuje, o 1987 m. Sąjunginėje liaudies ūkio pasiekimų parodoje Maskvoje kolekcija „Bonistikos evoliucija TSRS“ buvo įvertinta aukso medaliu. 1990 m. kolekcija „Pasaulio popieriniai pinigai“ eksponuota Vilniaus parodų centre. Daugiau kaip pusė tūkstančio popierinių pinigų, vertybinių popierių iš A. Astiko rinkinių saugoma Lietuvos nacionaliniame muziejuje (32; dar žr. 351.8; 389.1; 393.1).

Vienas žymiausių kolekcininkų numizmatų – Zenonas Pažarauskas, daugiausia dėmesio skyręs medalių rinkiniui, tačiau turėjęs ir numizmatikos raritetų (Grimalauskaitė 2006a, p. 466–470). Kolekcininkas publikavo informaciją spaudoje, bendradarbiavo su muziejininkais (Ruzas 2003). Reikia tikėtis, kad ateityje iškilusi į viešumą jo kolekcija ar informacija apie ją leis išsamiau įvertinti jo indėlį Lietuvos numizmatikos istorijai.

Didžiausią privačią lietuviškos numizmatikos – įvairių laikų Lietuvos monetų ir popierinių pinigų – kolekciją sukaupe Domininkas Kaubrys (g. 1915), monetų kolekcionavimu susidomėjęs dar jaunystėje. Dabar pinigų kolekcija, kurioje yra apie 1200 LDK laikotarpio monetų, lankytojams prieinama trijose Numizmatikos kabineto salėse Druskininkuose. Kolekcija buvo plačiai panaudota numizmatui Stanislovui Sajauskui rengiant du katalogo *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės*

30

Ryga. ½ markės. 1565

Sidabras, Ø 33 mm, p – 5,4 g. Rasta Šventosios šiaurinėje dalyje – „Elijos miestelyje“ 1983 m.
Mikėlio Bakėius kolekcija

31

Monetos iš Vlado Šaulio rinkinio:

31.1. Šėccinas. Francas I. Grašis. 1619

Sidabras, Ø 20,5 mm, p – 1,17 g

31.2. Rusija. Ana Ivanovna. Denga. 1731

Perkalta ant Petro I 1704–1717 m. kapeikos.

Varis, Ø 26 mm, p – 7,51 g. B dalinai paskelbto Žaslių lobio
(Kaišiadorių r., 1801/1938; Ivanauskas 1995, Nr. 378)
L.N.M.

numizmatika tomus (Sajauskas, Kaubrys 1993; 2006). 1999 m. autoriai buvo pagerbti Lietuvos banko įsteigta Vlado Jurgučio premija. 2010 m. išleistas katalogas *Domininko Kaubrio lietuviškų pinigų kolekcija* (Sajauskas 2010). Tai pirmasis Lietuvoje privačios kolekcijos katalogas. Leidinyje yra retų monetų: Žygimanto Augusto 1566 m. 3 grašiai su sentencija, 1562 m. 6 grašiai, Stepono Batoro 1581 m. 6 grašiai (dar žr. 137.2; 220.6).

Itin retų LDK monetų yra dr. Evaldo Česnulio (žr. 150.39.3) ir Stasio Žukausko kolekcijose, jomis svariai papildytas E. Ivanausko sudarytas katalogas *Coins of Lithuania 1386–2009* ('Lietuvos monetos 1386–2009'; Ivanauskas 2009). Kolekcijose yra Jogailos, Vytauto, Kazimiero monetų, E. Česnulio rinkinyje – 1569 m. dukatas (žr. 150.44), trys 1581 m. šeštakai, S. Žukausko – LDK dalinių kunigaikštysčių monetos, LDK Jogailos denaras su ereliu, 1508 m. pusgrašis, 1564 m. 30 grašių, Stepono Batoro 1586 m. dukatas, Zigmanto III Vazos 1622 m. 5 dukatų bei 1616 ir 1621 m. 10 dukatų monetos (Ivanauskas 2009, p. 9–37, 40, 46 ir kt.). S. Žukausko

32

Lietuva. 20 litų banknoto pavyzdys. 1930
77 × 139 mm. B Algimanto Astiko kolekcijos
LNM

sukaupta unikali sidabro lydinių kolekcija 2011 m. buvo eksponuojama Trakų istorijos muziejuje, parodą lydėjo kartu su sūnumi Donatu Žukausku sudarytas katalogas (*Piniginiai... 2011*). E. Ivanausko leidinyje minimos ir kitų Lietuvos kolekcininkų, renkančių lietuviškas monetas, pavardės: kauniečių Evaldo Dagilio ir Algio Markūno, klaipėdiečio Edvino Elenskio.

Vilniuje nuo 1980 m. veikia Vilniaus kolekcininkų klubas, tuo metu buvęs daugiau jo narių kontroliavimo nei jų bendradarbiavimo priemone. 1993 m. įkurta Lietuvos kolekcininkų asociacija (prezidentas Edmundas Armoška), kurios tikslas – prisidėti prie Lietuvos kultūrinio gyvenimo puoselėjimo, kelti kolekcininko vardo prestižą (*Lietuvos... 1994*, p. 8–11; *Dėl Lietuvos... 1995*, p. 3).

Aktyviausi Lietuvos kolekcininkų asociacijos numizmatai – Z. Jankauskas, Aleksandras Kubilas,

S. Žukauskas, sukauptas vertybes noriai rodantys visuomenei, skolinantys muziejų parodoms, leidiniams. Kolekcininkų Z. Pažarausko, Z. Jankausko, A. Kubilo publikacijos numizmatikos ir bonistikos temomis sudaro vertingą Lietuvos kolekcininkų asociacijos 1994 m. įsteigto ir iki 1999 m. leisto žurnalo *Kolekcija* dalį. Žurnale publikuoti ir numizmatų tyrinėtojų S. Sajausko, Z. Dukšos, V. Aleksiejūno, E. Remeco straipsniai, taip pat informacija apie naujus numizmatikos leidinius, diskusijos.

JAV lietuvius numizmatų vienija 1978 m. įkurta Lietuvių numizmatikos draugija (*Lithuanian Numismatic Association*). Draugijos pirmininkas 1978–1995 m. buvo Robertas Jamesas Douchis (Daukšas, 1941–2005), daug pagelbėjęs Lietuvos numizmatui E. Ivanauskui leidžiant leidinius, dabar draugijai vadovauja Aleksandras Radžius. Du kartus per mėnesį lei-

Lietuvos ir Lenkijos muziejuose. Žalgirio mūšio laikų monetų parodą muziejus parengė bendradarbiaudamas su Olštyno Varmijos ir Mozūrijos muziejumi Lenkijoje. Pradžioje eksponuota Olštynė, 2010 m. spalio 4 d. paroda atidaryta Trakuose. Parodyta per 1500 XIII–XV a. numizmatikos eksponatų, tarp jų XX a.–XXI a. pradžios monetų ir medalių iš TIM ir kelių Lenkijos muziejų, taip pat iš vilniečio kolekcininko S. Žukausko rinkinio.

Per pastaruosius dešimt metų Lietuvos muziejuose ir galerijose buvo galima aplankyti daugiau kaip keturias dešimtis parodų, skirtų pinigams, medaliams, apdovanojimams, ženklams. Informacija apie 2000–2007 m. parodas paskelbta metraštyje *Numizmatika*. Kai kurios parodos – Lietuvos banko ir TIM – su numizmatika sietinos gana sąlygiškai, tačiau įdomios platesniam lankytojų ratui: tai pinigai grafikoje, karikatūroje, tapyboje, ekslibrisuose, fotografijoje, juvelyrikoje, „ateities pinigai“, bankai ikonografijoje. Parengtos kelios virtualios numizmatikos, faleristikos ir heraldikos parodos. LNM svetainėje nuo 2002 m. galima apžiūrėti parodas „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės numizmatika“, „Monetų radiniai Lietuvoje“, „Raitelio simbolis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės monetose“, Lietuvos valstybės istorijos archyvo svetainėje nuo 2007 m. – „Lietuvos banko ir lito įvedimo 85-erių metų sukaktis“.

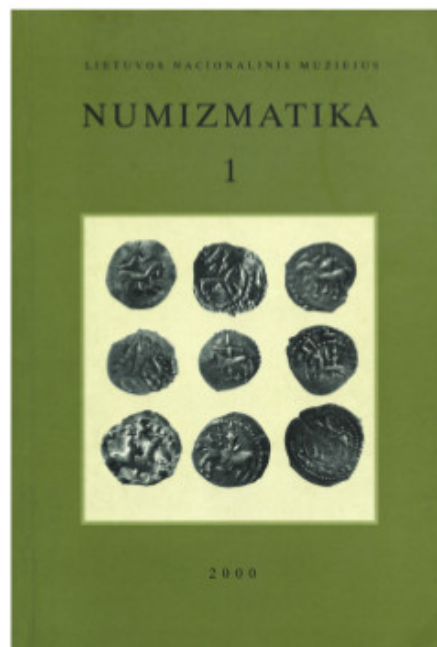
1999 m. Vilniuje lankytojams atvertas Lietuvos banko muziejus, kurio ištakos – 1985 m. įkurtas SSRS valstybinio banko Lietuvos respublikinės kontoros žinybinis muziejus. Jis veikė pagal visuomeninių muziejų nuostatus, nuo 1994 m. – kaip Lietuvos banko sekretoriato vidaus padalinys (1985–1988, 1993–1997 m. vad. Genovaitė Leonavičiūtė). Atidarytas Lietuvos banko muziejus tik iš dalies atspindėjo pinigų apyvartos Lietuvoje istoriją. LDK numizmatikos rinkinys buvo gana nedidelis, o dviejose salėse rodyta ekspozicija daugiau skirta bankininkystės istorijai. Laipsniškai kaupta kolekcija laukė naujų patalpų, o 2007 m. buvo įrengta ekspozicija Lietuvos banko Kauno skyriuje (Ruzas 2008b, p. 361–364).

Iki 2010 m. pabaigos neturėjome nė vieno muziejaus, kuriame būtų nuodugnai supažindinama su LDK numizmatika ar pinigų istorija Lietuvoje. 2010 m. gruodžio 21 d. buvo atidaryta Lietuvos banko Pinigų muziejaus nauja ekspozicija. Penkiose per du aukštus išdėstytose salėse rodoma Lietuvos pinigų, bankų istorija, taip pat pasaulio pinigų raida nuo seniausių jų formų – grūdų, kriauklių, gintaro iki elektroninių pinigų, įvairiose valstybėse naudojami banknotai ir monetos. Pasitelktos šiuolaikinės tech-

nologijos, meninės instaliacijos. Muziejuje yra parodų ir konferencijų salė, kurioje atidaryta pirmoji paroda „Prarastų vertybių sugrįžimas“. Parodoje eksponuojama 240 įvairių šalių XVIII a. pabaigos – XX a. II pusės sidabro dirbinių, Lietuvos banko įsigytų iš tauriųjų metalų supirktuvų Nepriklausomybės atkūrimo laikotarpiu, siekiant panaudoti nuvertėjančius rublius ir apsaugoti vertybes nuo išgabenimo į Maskvą.

2000 m. Lietuvos nacionalinis muziejus pradėjo leisti numizmatikai skirtą tęstinį leidinį *Numizmatika. Metraštis* (37), kuriame skelbiami recenzuoti moksliniai straipsniai, publikacijos numizmatikos ir su ja sietinomis temomis, leidinių anotacijos ir recenzijos, informacija apie Lietuvoje vykusias parodas, konferencijas mūsų šalyje ir užsienyje ir t. t. Iki 2012 m. išleista dvylika numerių, sudėtų į šešias knygas.

Keliuose metraščio numeriuose buvo pristatomi Lietuvos muziejuose saugomi numizmatikos rinkiniai. Dviejų dešimčių muziejų darbuotojai pateikė informaciją apie 2001–2006 m. turėtus rinkinius, apibūdino 2000–2005 m. įsigytus eksponatus. Tai leido apibendrinti 26 muziejų duomenis ir pamatyti numizmatikos rinkinių Lietuvos muziejuose vaizdą, taip pat rinkinių komplektavimo tendencijas (Grimalauskaitė 2004b, p. 231–248; 2006b, p. 199–208; 2007b, p. 137–163).

37

Tęstinio leidinio *Numizmatika. Metraštis* pirmasis numeris
Leidinio sudarytojai: Vytautas Aleksiejūnas, Dalia Grimalauskaitė,
Mykolas Michelbertas, maketo autorius dail. Arūnas Prelgauskas.
Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2000. 238 × 164 mm

1 lentelė

Numizmatikos eksponatai Lietuvos muziejuose
(2006 m. sausio 1 d. duomenimis)

Muziejus	Eksponatų skaičius
Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus	> 174 577
Lietuvos nacionalinis muziejus	169 526
Trakų istorijos muziejus	45 555
Lietuvos dailės muziejus	41 405
Vytauto Didžiojo karo muziejus	37 797
Šiaulių „Aušros“ muziejus	23 069
Panevėžio kraštotyros muziejus	> 19 846
Lietuvos banko Pinigų muziejus	19 153
Alytaus kraštotyros muziejus	14 777
Biržų krašto muziejus „Sėla“	12 060
Vilniaus universiteto muziejus	11 863
Vilkaviškio krašto muziejus	11 697
Rokiškio krašto muziejus	10 339

Šaltinis: Grimalauskaitė 2007b, p.145.

Apytiksliais duomenimis, Lietuvos muziejų numizmatikos skyriuose ir rinkiniuose 2006 m. sausio 1 d. buvo saugoma ne mažiau kaip 643 tūkst. eksponatų (1 lent.). Lietuvoje yra 19 muziejų, kuriuose numizmatika sudaro mažiau nei 10 %, dvylika – 10–20 %, šeši – 20–50 %, du (Lietuvos banko Pinigų muziejus ir Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus) – daugiau nei 50 % rinkinių. Dažniausiai Lietuvos muziejuose numizmatika sudaro iki penktadalio pagrindinio rinkinio. Lietuvoje yra mažiausiai 13 muziejų, kurių numizmatikos rinkiniuose saugoma daugiau kaip 10 tūkst. eksponatų.

Per 2000–2005 metus muziejų rinkiniai pasipildė ne mažiau kaip 75 899 numizmatikos eksponatais. Nupirkto vertybės sudarė ketvirtadalį visų įsigytų. Vidutiniškai per metus kiekvienas muziejus įsigijo po 250–350 vienetų. Lietuvos muziejai per metus vidutiniškai priima 8–10 tūkst. numizmatikos eksponatų.

Muziejuose daugiausia kaupiama XIX a. pabaigos – XX a. numizmatika ir bonistika: Rusijos Imperijos, Lietuvos Respublikos monetos ir banknotai, įvairių pasaulio šalių monetos ir popieriniai pinigai, sovietiniai ženkleliai, Lietuvos banko išleistos proginės monetos. Vis dėlto muziejų rinkiniai per pastarąjį dešimtmetį pasipildė ir daugeliu vertingų eksponatų. Paminėtini TIM įsigyti XIII a. – XIV a. I pusės LDK sidabro ir aukso lydiniai, Lietuvos banko Pinigų muziejaus – LDK sidabro lydiniai ir lydinių fragmentai, LDK XIV a. pabaigos – XV a. monetos, tarp jų Smolensko ir Kijevo kunigaikštysčių Vytauto, Vladimiro Algirdaičio, taip pat Briansko kunigaikštystės Dmitrijaus Algirdaičio monetos (žr. 103), auksinės įvairių šalių ir laikotarpių monetos: Vengrijos

38

Lietuvos banko Pinigų muziejaus 2002–2007 m.
įsigytos monetos:38.1. Vengrija. Vladislovas I (1440–1444)
Dukatas. Be pažymėtos datos
Auksas, Ø 21,2 mm, p – 3,586 g38.2. LDK. Zigmantas III Vaza. 5 dukatai. 1622
Auksas, Ø 35,3 mm, p – 17,067 g38.3. LDK. Zigmantas III Vaza. 10 dukatų. 1616
Auksas, Ø 37,2 mm, p – 34,800 g
LB PM39
Antikvarinė LDK Aleksandro
„bandomojo gražio“ klastotė. 1856
Sidabras, Ø 30 mm, p – 4,79 g. B Kazimierzo Stronczyńskiego,
wélu – Władysława Bartynowskiego rinkinių Lecho Kokocińskiego
(Varšuva) dovana Lietuvos nacionaliniam muziejui, 2001
LNM

karaliaus Vladislovo I (1440–1444) dukatas, LDK Zigmanto III Vazos 1616 m. 10 dukatų, 1622 m. 5 dukatai, 1831 m. sukilimo dukatas (38; dar žr. 323.3) (Pyzac 2006, c. 56–62; 2008a, c. 41–47; 2008b, s. 240–246), Lietuvos nacionalinio muziejaus įsigytas aukso lydinys (žr. 65), Kijevo kunigaikštystės Vladimiro Algirdaičio

Seniausi pinigai Lietuvoje

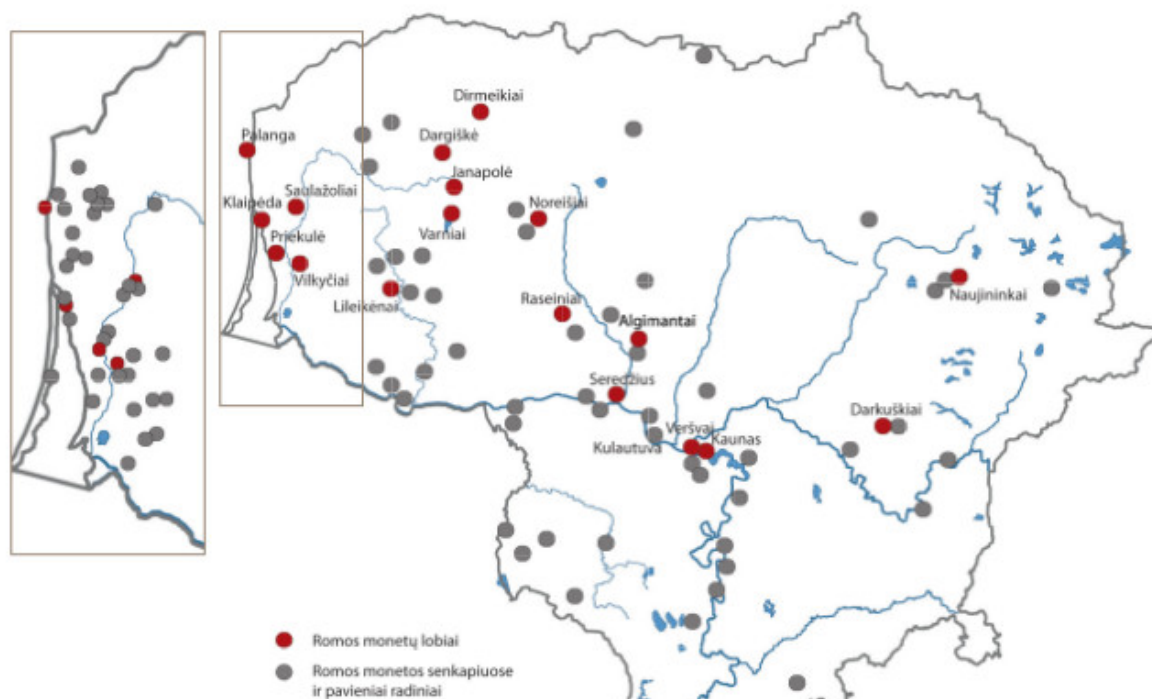
Antikinės monetos

Rašant apie seniausias Lietuvoje rastas monetas dažniausiai yra minimos graikiškos monetos, kurios buvo kaldintos keli šimtmečiai prieš Kristų. Tokių monetų Lietuvoje neva yra rasta trijose vietose: po vieną Glūko ežero pakrantėje (Varėnos r.) ir Vilniuje, Rasų kapinėse, bei kelios (lobis?) Saleninkuose (Jonavos r.) (Михельбертас 1977, p. 75–82). Seniausia prie Glūko rasta moneta datuojama V a. pr. Kr., Vilniuje rasta moneta – 190–133 m. pr. Kr., o apie Saleninkuose rastų monetų datavimą jokių žinių nesama. Tačiau naujausi tyrimai parodė, kad V a. pr. Kr. datuojama Nakso tetradrachma tėra originalios monetos kopija (žr. 14). Tikriausiai ši moneta buvo pagaminta XIX a., kuomet buvo ypač populiari kolekcionuoti antikinį meną, ir tai lėmė gausų antikinių monetų klastojimą. Kitų monetų autentiškumo patikrinti neįmanoma, nes Saleninkuose ir Vilniuje rastos monetos pateko į privačias rankas, o vėlesnis jų likimas neaiškus. Galbūt šios monetos į Lietuvą taip pat pateko XIX a. – XX a. pradžioje kaip kolekcionavimo objektas, o žinia apie graikiškų monetų radinį Lietuvoje joms būtų suteikusi tik dar didesnę vertę. Po minėtų monetų suradimo praėjus daugiau nei pusei šimtmečio ir neaptikus naujų antikinės Graikijos monetų, galima teigti, kad veikiausiai iki pirmųjų mūsų eros amžių šios monetos į Lietuvos teritoriją nepateko.

Tuo tarpu neabejotinai seniausios dabartinės Lietuvos teritorijoje rastos monetos yra Romos Imperijoje kaldintos monetos. Šiandien yra žinoma daugiau nei šimtas radimviečių, kuriose buvo rasta per 1600 šių monetų. Tai daugiausia pavieniai monetų radiniai bei senkapiuose rastos monetos, taip pat žinoma 18 lobių su Romos monetomis (42). Seniausios Lietuvoje randamos monetos yra datuojamos pirmaisiais mūsų eros amžiais. Ankstyviausios lobiuose rastos monetos yra Klaudijaus (41–54 po Kr.) denaras ir sestercija, o kapinynuose – Nerono (54–68 po Kr.) sestercija (Michelbertas 1972, p. 117, 119, 121). Tiesa, XX a. pradžios literatūroje yra minima, kad Rascinių lobyje ir Varnių

apylinkėse buvo rasta ir senesnių – Romos Respublikos laikų – monetų, datuojamų apie 50 m. pr. Kr., tačiau tai patvirtinančių įrodymų neišliko (Michelbertas 1972, p. 62, 119). Daugiausia Lietuvoje randama imperatorių Antoninų dinastijos valdymo laikais (96–192 po Kr.) kaldintų monetų – jos sudaro ¾ visų rastų romėniškų monetų. Dominuoja valdovų Antonino Pijaus (138–161) (daugiau kaip 80 vnt.), Marko Aurelijaus (161–180) (apie 100 vnt.) (43) bei Faustinos (†176) (apie 50 vnt.) ir Adriano (117–138) (daugiau kaip 40 vnt.) monetos, kurių didžiąją dalį sudaro sestercijos. Gerokai mažiau rasta Severų dinastijos (193–235) ir vėlesnių valdovų monetų, pavyzdžiui, Aleksandro Severo (222–235) ir Gordiano III (238–244) kiekvieno rasta apie 30 vienetų (*Corpus... 2001*). Dar vėlesnių, kaldintų III a. II pusėje – IV a., aptikta mažiau nei 20 vienetų, V a. pradžios monetų – vos dvi (Honorijaus (393–423). Pažymėtina, kad ketvirtadalis (per 400 vnt.) visų Lietuvoje rastų romėniškų monetų nebuvo identifikuotos, ir tai yra didžiausias neidentifikuotų monetų procentas iš visų kada nors Lietuvoje cirkulavusių vieno nominalo arba laikotarpio monetų.

Kapuose dažniausiai randama po vieną dvi Romos Imperijos monetas, kartais pasitaiko ir apie dešimt ar daugiau. Štai Aukštkiemių (Klaipėdos r.) kapinyne kape Nr. 369 rasta net 21 moneta, kape Nr. 40 – devynios monetos, Vaitiekūnų (Radviliškio r.) kapinyne kape Nr. 13 – trylika monetų (44), Pangesų-Pleškučių (Klaipėdos r.) kapinyne kape Nr. 2 – dešimt monetų (Michelbertas 1972, p. 111, 118; *Corpus... 2001*, p. 33–34, 36, 51). Lobiuose monetų skaičius labai įvairuoja – nuo kelių vienetų iki šimto ir daugiau. Didžiausi lobiai rasti Smalninkuose (Marijampolės r.) – per 208 vnt., Noreišiuose (Kelmės r.) – apie 150 vnt., iki šimto monetų galėjo būti Dargiškės (Telšių r.) lobyje (*Corpus... 2001*, p. 46, 50, 56). Lobių monetų chronologija dažniausiai apima gana ilgą, 100 ar net 250 metų laikotarpį, tik Janapolės (Telšių r.) lobyje monetos apima vos du dešimtmečius. Manoma, kad dalis šių

42

Romos monetų radimviečių Lietuvoje topografinis žemėlapis

lobių buvo paslėpta III a. I pusėje (45), kita dalis – IV–V amžiuje (Michelbertas 1972, p. 55).

Romos monetos į Lietuvos teritoriją pateko prekybos keliais. Pagrindinė prekė, kuri viliojo pirklis, prekiačius su Romos Imperija, buvo tik Baltijos pajūryje randamas gintaras, labai vertintas romėnų. Svarbiausias prekybos kelias – Gintaro kelias – ėjo per dabartinės Lenkijos teritoriją, o Baltijos pajūrį pasiekdavo per Vyslos žiotis ties Gdansku. Buvo ir jūros kelias, intensyviau naudotas IV–V a., – juo iš šiaurinės Galijos (dab. Belgija, Olandija, Prancūzija) buvo pasiekiamos tos pačios Vyslos žiotys. Šioje teritorijoje gyvenusios gentys daugiausia ir užsiėmė prekyba. Per vieną iš šių genčių – prūsus – intensyvesnė prekyba vyko su kitomis palei Baltijos jūrą gyvenusiomis baltų gentimis. Taip romėniškos monetos pateko į dabartinės Lietuvos teritoriją. Daugiausia Romos Imperijos monetų radimviečių Lietuvoje yra būtent pajūrio regione, kitose vietose jų randama mažiau. Monetų radimviečių išsidėstymas rodo, kad iš pajūrio prekybos keliai, dažniausiai vandeniu, vedė į Lietuvos gilumą.

Tarp visų žinomų į Lietuvos teritoriją patekusių Romos Imperijos monetų dominuoja vario lydinio (žalvarinės ir bronzinės) sestercijos. Šios monetos

kaldintos nuo 3 dešimtmečio pr. Kr. iki 253–268 m., o Romos Imperijos apyvartoje išbuvo iki III a. pabaigos. Viena sestercija prilygo $\frac{1}{4}$ sidabrinio denaro arba $\frac{1}{100}$ aureuso. Monetos skersmuo – 25–38 mm, masė – 20–30 g.

Bronzinių dupondijų bei varinių folių ir asų Lietuvoje rasta nedaug. Šių trijų nominalų monetų tikslų skaičių nustatyti yra sudėtinga, nes literatūroje dažnai monetų nominalai nenurodomi, tik pažymimas valdovas. Dupondijus buvo dviejų asų vertės moneta, prilygusi $\frac{1}{2}$ sestercijos arba $\frac{1}{8}$ denaro, įvesta apie 23 m. pr. Kr. ir kaldinta iki III a. vidurio. Monetos skersmuo – 26–28 mm, masė – 9–13 g. Asas – smulkiausia Romos Imperijos moneta, prilygusi $\frac{1}{4}$ sestercijos arba $\frac{1}{16}$ denaro, kaldinta taip pat iki III a. vidurio. Aso skersmuo (24–28 mm) ir masė (9–11 g) beveik tokia pati, kaip ir dupondijaus, taigi šios monetos buvo atskiriamos tik pagal metalo spalvą: geltoni (žalvariniai) – dupondijai, o raudoni (variniai) – asai. Foliai pradėti kaldinti tik Diokleciano (284–305) laikais, apie 294 metus. Jų masė pradžioje buvo 9–13 g, o nuo 311 m. sumažėjo iki 4–5 g, skersmuo – 15 mm.

Sidabrinį denarų ir biloninių (žemos prabos sidabro), vėliau varinių antoninianų Lietuvoje yra rasta

XIX a. 5 dešimtmetis – XX a. pradžia

Rusijos Imperijos finansų ministro Jegoro Kankrino pinigų reforma, įvykdyta 1839–1843 m., įvedė sidabro monometalizmą, tuo įgyvendinama dar Aleksandro I bandymą sustabdyti popierinių ir varinių pinigų nuvertėjimą. Sidabro rublis tapo pagrindiniu piniginiu vienetu, jais turėjo būti atliekami visi piniginių sumų skaičiavimai. Infliacinėms asignacijoms – gryniesiems pinigams – buvo nustatytas pastovus keitimo kursas – 3,5 rublio už 1 sidabro rublį. Tačiau, kaip ir Aleksandro I laikais, realiai egzistavo keli oficialūs keitimo kursai, priklausę nuo mokėjimo paskirties, priemonių ir subjektų (Синчук 2012, s. 270).

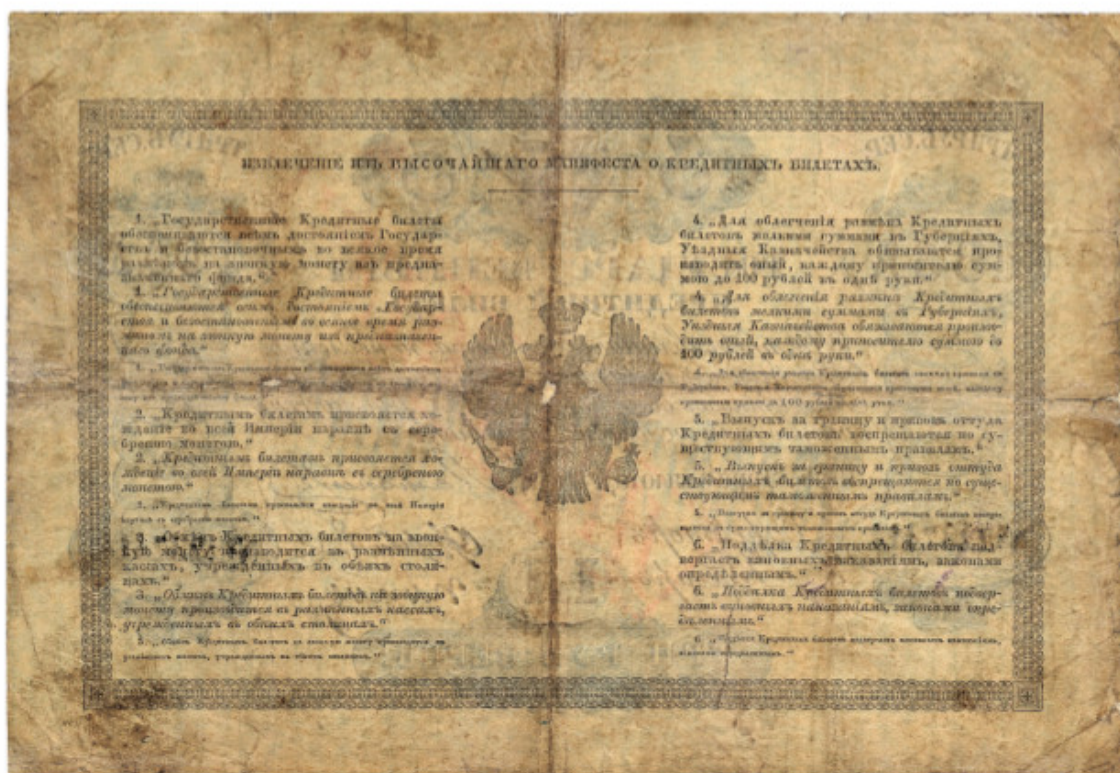
1840–1841 m. greta asignacijų buvo išleisti depozito ir kredito bilietai, kuriuos buvo galima keisti į sidabro rublius. Galiausiai 1843 m. iki tol naudotas popierines atsiskaitymo priemones visiškai pakeitė 1843–1865 m. laidos 1, 3, 5, 10, 25, 50 ir 100 rublių valstybės kredito bilietai, padengti visu valstybės turtu (342). Šeštadalio kredito bilietų emisijos sumos buvo aprūpintas mainų fondu, bilietai su tam tikrais apribojimais buvo keičiami į sidabro ir aukso monetas.

1840 m. buvo grįžta prie varinių kapeikų kaldinimo pagal 16 rublių iš pūdo pėdą. Nors buvusių nominalų ir įvestų naujų – $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$, 3 kapeikų monetų legendose atsirado įrašas „kapeikos sidabru“ (343), tačiau leistos naudoti apyvartoje senosioms monetoms nauja nominalinė vertė sidabro atžvilgiu suteikta tik 1842 m. (1 kapeika = $\frac{1}{4}$ kapeikos sidabru, 2 kapeikos = $\frac{1}{2}$; 5 = $1\frac{1}{2}$; 10 = 3 kapeikos sidabru). Sena piniginių sumų skaičiavimo problema, kilusi dėl privalomo skaičiavimo sidabru, laipsniškai buvo panaikinta, bet pereinamoju laikotarpiu kildavo nemažai keblumų apvalinant sumas, ypač turint omenyje tuo metu apyvartoje buvusių pagal skirtingas kaldinimo pėdas nukaldintų varinių monetų įvairovę. Sumas, išreikštas sudėtingomis trupmenomis (pavyzdžiui, $\frac{4}{7}$, $\frac{13}{42}$ ir pan.), buvo leista apvalinti iki sidabro kapeikos, tačiau tokio veiksmo tvarka nebuvo nustatyta, todėl buvo patiriama arčiau priamų nuostolių, ypač tų gyventojų, kurie

apskaitoje dažnai naudojo smulkaus nominalo monetą – poluškas ir dengas (Синчук 2012, s. 270).

Per devynerus metus pakilo pasitikėjimas varinėmis kapeikomis, todėl 1849 m. jas imta kaldinti dukart lengvesnes (344.1). Ketvirčiui kapeikos grąžintas poluškos pavadinimas, o pusei kapeikos vietoj dengos pavadinimo įvestas naujas denezkos terminas (344.1; 345.1, 2); šie pavadinimai galutinai išnyko tik 1867 metais. Dalinai pakito monetų apipavidalinimas: Rusijos herbą 1840 m. laidos varinėse smulkiausių nominalų monetose pakeitė Nikolajaus I monograma, o 1849 m. 2, 3 ir vėl įvestam 5 kapeikų nominalo monetų aversui grąžintas Rusijos erelis, tačiau modifikuoto pavyzdžio (345.4) – su šešių gubernijų herbais, naudotas tauriųjų metalų monetose nuo 1832 metų (344.2–4; 345.5, 6). 1858 m. papildytas dviejų gubernijų herbais bei kaspiniais papuošta karūna erelis Rusijos piniguose išliko nepakitęs iki 1917 metų (345.7, 8; 348.2–4; 350; 351).

1841 m. Rusijos pinigų sistema buvo įvesta ir Lenkijos Karalystės teritorijoje, sidabro rublis paskelbtas vieninteliu skaičiavimo vienetu, taip galutinai unifikuojant Rusijos ir Lenkijos pinigų sistemas (Георгий Михайлович 1890, с. 82, стб. 1). Lenkijos banko 1841–1866 m. laidų 1, 3, 10, 25 rublių sidabru banknotai, padengti $\frac{1}{7}$ dalimi (346), pakeitė 1824 m. laidos zlotų kasos bilietus ir 1830 m. laidos zlotų banknotus ir buvo apyvartoje, iki juos 1875 m. galutinai pakeitė bendravalstybiniai kredito bilietai. Sankt Peterburge ir Varšuvoje kaldintas lenkiškas ir rusiškas-lenkiškas 1832–1841 m. monetą pakeitė negausiais tiražais Varšuvoje 1842–1850 m. kaldintos rusiškos-lenkiškos sidabrinės monetos, atitikusios rusiškąją nominalų sistemą bei metrologiją: 20 kapeikų-40 grašių (347), 25 kapeikos-50 grašių. Varšuvoje 1842–1864 m. buvo kaldinamos ir bendravalstybinės monetos: varinės poluškos (345.1), denezkos, varinės $\frac{1}{2}$, 1, 2, 3, 5 kapeikos, sidabrinės 10, 20, 25 kapeikos (345.6), poltinios, rubliai, simbolinių 1375 egzempliorių tiražu išleistos auksinės 5 rublių monetos (Уздеников 1995, с. 109). Monetose

342

Rusija. Valstybės kredito bilietas. 3 rubliai. 1862

Su pinigų galiojimo panaikinimo antspaudais: „НЕГОДНЫЙ“ ir „НЕДѢЙСТВИТЕЛЬНЫЙ“ (netinkamas [apyvartai], negaliojantis). 109 × 159 mm

LNM

351.7. Valstybės kredito bilietas. 1 rublis. 1898 m. laida (1914–1917)

90 × 149,5 mm

LNM

ir 1905–1907 m. revoliucijos sąlygomis, buvo sustabdytas Pirmojo pasaulinio karo akivaizdoje – 1914 m. liepos 27 dieną. Kaip ir kitose Vakarų Europos valstybėse, buvo siekiama užkirsti kelią aukso nutekėjimui iš bankų ir sukaupti didesnes jo atsargas. Pasitikėjimas carinės Vyriausybės rubliais ir jų poreikis išliko ir po Rusijos valstybinių perversmų. Kredito bilietai su 1898 m. data buvo leidžiami iki pat 1917 m. ir naudoti

iki 1922–1923 metų. Juose esančios Valstybinio banko valdytojų Eduardo Pleskės (1894–1903), Sergejaus Timaševos (1903–1909), Aleksejaus Konšino (1910–1914), Ivano Šipovo (1914–1917) parašų faksimilės leidžia šiuos pinigus datuoti tiksliau. Su A. Šipovo parašu Laikinosios Vyriausybės, Valstybės Dūmos ir bolševikų vyriausybių leisti kredito bilietai atpažįstami pagal serijas ir numerius (Харламов 1995, с. 9–30) (45 lent.).

M 1:1,3

351.8. Valstybės kredito bilietas. 100 rublių. 1898 m. laida (1910–1914)

120 × 258 mm. Vandenženklis – Jekaterinos II portretas

LNM (iš A. Astiko kolekcijos)

393.7.20 litų, 1930 07 05. Dail. A. Galdikas

76 × 139 mm
LNM (13 V.LIM)

p. 382), nors užsakymų siekė ir kiti garsūs popierinių pinigų ir vertybinių popierių gamintojai (Ruzas 2008a, p. 249–252). Spaudai naudota autografinė heliograviūra (Kuncienė 1995, p. 37), dar vadinama fotograviūra – fotomechaninis giliaspaudės būdas, kai spaudai skirta varinė klišė pagaminama išėsdinant joje spausdinamą diapozityvo atvaizdą, perkeltą naudojant pigmentinį popierių, bichromatą ir želatiną. Pagal Lietuvos banko ir spaustuvės 1927 m. sutartį buvo siekta, kad svarbiausi banknotų piešiniai būtų spausdinami ranka graviruotomis plieno klišėmis, kiti piešiniai – duplexo technika (Kuncienė 1995, p. 65).

Sutartyje „duplex technika“ minima kaip banknoto piešinio atlikimo būdas, todėl veikiausiai turimas omenyje ornamento spausdinimo dviem tiksliai sutampančiomis spalvomis būdas, pasitelkiamas kaip viena iš banknotų apsaugos nuo padirbinėjimo priemonių. Be jo, taip pat sudėtingų vaizdulių ir giljošo, apsunkinančių klastotojų darbą, litų apsaugai ir kontrolei naudotas popierius su vandenženkliais, popierius su spalvotais šilko plaušeliais, banknotų žymėjimas ir numeravimas pagal specialų kodą (Kuncienė 1995, p. 37, 61). Mažiausiai apsaugotos buvo abi 1922 m. laidos ir 1927 m. laidos pirma partija (serijos

48 lentelė

Lietuvos Respublikos (1918–1940) banknotai

Laida	Nominalas	Matmenys	Autorius	Spaustuvė	Išleisti į apyvartą	Pav.
1922 09 10	1 centas	52 × 80	–	O. Elsner (Vokietija)	1922 10 02	389.1
1922 09 10	5 centai	52 × 80	–	O. Elsner	1922 10 02	389.2
1922 09 10	20 centų	55 × 82	–	O. Elsner	1922 10 02	
1922 09 10	50 centų	55 × 82	–	O. Elsner	1922 10 02	389.3
1922 09 10	1 litas	65 × 120	–	O. Elsner	1922 10 02	389.4
1922 09 10	5 litai	65 × 120	–	O. Elsner	1922 10 02	389.5
1922 11 16	1 centas	55 × 90	A. Varnas	A. Haase (Čekoslovakija)	1922 m. lapkričio pr.	390.1
1922 11 16	2 centai	55 × 90	A. Varnas	A. Haase	1922 m. lapkričio pr.	
1922 11 16	5 centai	55 × 90	A. Varnas	A. Haase	1922 m. lapkričio pr.	391
1922 11 16	10 centų	55 × 90	A. Varnas	A. Haase	1922 m. lapkričio pr.	
1922 11 16	20 centų	60 × 100	A. Varnas	A. Haase	1922 m. lapkričio pr.	
1922 11 16	50 centų	60 × 100	A. Varnas	A. Haase	1922 m. lapkričio pr.	390.2
1922 11 16	1 litas	65 × 110	A. Varnas	A. Haase	1922 m. gruodžio pr.	390.3
1922 11 16	2 litai	65 × 110	A. Varnas	A. Haase	1922 m. gruodžio pr.	
1922 11 16	5 litai	70 × 120	A. Varnas	A. Haase	I atmaina – 1922 m. pabaiga; II atmaina – 1923 m. vasaris; III atmaina – 1925 m. kovas–balandis	
1922 11 16	10 litų	70 × 120	A. Varnas	A. Haase	1923 m. vasaris	390.4
1922 11 16	50 litų	78 × 150	A. Varnas	A. Haase	1923 m. kovas	390.5
1922 11 16	100 litų	87 × 170	A. Varnas	A. Haase	?	
1924 12 11	500 litų	55 × 90	V. Jomantas	Bradbury, Wilkinson & Co. Ltd (Didžioji Britanija)	1925 09 28	392
1924 12 11	1000 litų	55 × 90	A. Galdikas	Bradbury, Wilkinson & Co. Ltd	1926 02 23	393.1
1927 11 24	10 litų	55 × 90	A. Žmuidzinavičius	Bradbury, Wilkinson & Co. Ltd	1928 04 28	393.3
1928 03 31	50 litų	55 × 90	A. Galdikas	Bradbury, Wilkinson & Co. Ltd	1928 09 13	393.4
1928 03 31	100 litų	55 × 90	A. Galdikas	Bradbury, Wilkinson & Co. Ltd	1928 11 16	393.5
1929 06 24	5 litai	55 × 90	A. Galdikas	Bradbury, Wilkinson & Co. Ltd	1930 01 02	393.6
1930 07 05	20 litų	55 × 90	A. Galdikas	Bradbury, Wilkinson & Co. Ltd	1931 05 15	393.7
1938 02 16	10 litų	55 × 90	A. Galdikas	Bradbury, Wilkinson & Co. Ltd	neišleistas	40

Šaltinis: Kuncienė 1995.

raidės A, B, C). Iš jų su vandenženkliais buvo tik laikinieji 50 centų ir litai (vandenženkliai – raidės GS, supinti kvadratai, taurių ornamentas) bei 1922 m. lapkričio 16 d. laidos litai (ovalai). Be vandenženklių buvo ir 1927 m. antros partijos bei 1929, 1930 m. banknotai, tačiau šių laidų litai buvo atspausdinti ant „Portals Limited“ (Didžioji Britanija) įmonėje gaminto popieriaus su spalvotų plaušelių juosta, gerai matoma banknotų averse.

„Portals Limited“ įmonėje taip pat buvo pagamintas popierius su dviejų tonų vandenženkliais, skirtas 1924 ir 1928 m. laidos banknotams (500 litų – Gedimainių stulpai, 1000 litų – Ldk Vytauto portretas ir 50 litų – Ldk Gedimino portretas, 100 litų – Ldk Kęstučio portretas) (393.2).

1924 m. birželio 20 d. Seimas priėmė Monetų įstatymą. Juo valstybės išdui buvo suteikta teisė kaldinti ir leisti į apyvartą metalinius pinigus. Centų ir litų monetų projektams sukurti Valstybės spaustuvė dar 1923 m. paskelbė konkursą. Tarp jame dalyvavusių vaizduojamosios ir taikomosios dailės kūrėjų buvo

dailininkas, pedagogas Antanas Jaroševičius (1870–1956) (Balčiūnaitis 2007, p. 223), technikas inžinierius Kazimieras Gabrėnas (1878–1951) (394), abu – Pirmosios lietuvių dailės parodos Vilniuje 1907 m. sausio 9 d. (1906 m. gruodžio 27 d.) dalyviai. Konkurse dalyvavo ir Panevėžio valstybinės gimnazijos moksleiviai, kuriuos skatino vienas pirmųjų profesionalių Lietuvos skulptorių, Sankt Peterburgo dailės akademijos Skulptūros fakulteto absolventas, nuo 1918 m. Panevėžyje mokytojavęs Juozas Zikaras (1881–1944). Vienas iš jo mokinių – Bernardas Bučas (1903–1979) – konkursą ir laimėjo (Dručkuvienė 2011, p. 197, 199).

Istoriografijoje įsigalėjo nuomonė, paremta dailininko dukters Alytės Zikaraitės duomenimis, kad 1923 m. konkurse dalyvavo ir pats J. Zikaras, o jo muziejuje Kaune saugomi darbai – paties dailininko sukurti (*Lietuvos...* 1997, p. 39; Sajauskas 2006b, p. 112; Dručkuvienė 2011, p. 197). Tačiau numizmato E. Remeco nuomone, į dailininkui priskirtų monetų projektų grupę galėjo patekti konkurse dalyvavusių ar ketinusių dalyvauti jo mokinių darbai.

477

Lietuva. Eurų monetos. 2015.
Dail. A. Žukauskas, L. Luycx
L.B

kaldinimui. Lietuvos monetų kalyklos direktoriaus S. Vaitiekūno liudijimu, patys pirmieji monetų technologiniai pavyzdžiai buvo pažymėti įrašu „Pavyzdys“ (476). Vėliau buvo nukaldintos nedidelės visų nominalų monetų bandomosios partijos, atitikusios kokybės

61 lentelė

Eurų monetos

Moneta	Metalas	Gurtas	Skersmuo, mm	Storis, mm	Masė, g
1 centas	variuotas plienas	lygus	16,25	1,67	2,30
2 centai	variuotas plienas	lygus, su horizontaliu ištisinu grioveliu	18,75	1,67	3,06
5 centai	variuotas plienas	lygus	21,25	1,67	3,92
10 centų	Nordic gold (vario-aliuminio-cinko-alavo lydinys)	rantuotas	19,75	1,93	4,10
20 centų	Nordic gold	lygus, su 7 įlenkimais monetos centro link	22,25	2,14	5,74
50 centų	Nordic gold	rantuotas	24,25	2,38	7,80
1 euras	šerdis – vario-nikelio lydinys (baltas metalas), žiedas – žalvario-nikelio lydinys (geltonas metalas)	šeši pasikartojantys segmentai: trys lygūs, trys rantuoti	23,25	2,33	7,50
2 eurai	šerdis – žalvario-nikelio lydinys (geltonas metalas), žiedas – vario-nikelio lydinys (baltas metalas)	rantuotas, su įrašu „LAISVĖ ★ VIENYBĖ ★ GEROVĖ ★“	25,75	2,20	8,50

reikalavimus (be įrašo „Pavyzdys“). Nepavykus euro įvesti, šių monetų modeliai ir bandomosios monetos eksponuojami Lietuvos banko Pinigų muziejuje.

2014 m. Lietuvos banko valdyba, kuriai nuo 2011 m. balandžio 16 d. pirmininkauja Vitas Vasiliauskas, patvirtino 2015 m. laidos lietuviškų eurų monetų etalonus, pagal kuriuos Lietuvos monetų kalykloje pradėtos gaminti lietuviškos apyvartinės eurų monetos (477). Monetų projektai atitinka dailininko A. Žukausko sukurtus 2007 m. eurų ir euro centų monetų projektus, tik pakeista data – 2015; 2 eurų monetos gurte yra įrašas: „LAISVĖ ★ VIENYBĖ ★ GEROVĖ ★“. Apie bandomųjų eurų monetų pavyzdžių nukaldinimą Lietuvos monetų kalykloje Lietuvos bankas paskelbė 2014 m. balandžio 16 d., nedideli jų kiekiai pagaminti, siekiant patikrinti monetų ruošinius, kaldinimo įrankius ir monetų matavimo bei kontrolės įrangą. Masiškai lietuviškos eurų monetos pradėtos kaldinti vasaros

pabaigoje, paskelbus Europos Sąjungos Tarybos sprendimą dėl euro įvedimo Lietuvoje. Kad euro įvedimo metu būtų patenkintas eurų ir euro centų monetų poreikis ir užtikrintos reikalingos atsargos, Lietuvos monetų kalykla turėjo nukaldinti 370 mln. monetų.

Siekiant visuomenę ir prekybininkus supažindinti su nauja valiuta, buvo pagaminti monetų rinkiniai, kurie platinti už nominalią vertę: gyventojams skirta 900 000 eurų monetų rinkinių, sudarytų iš 23 monetų (po tris 1, 2, 10, 20, 50 euro centų ir 1 bei 2 eurų monetas, po dvi 5 euro centų monetas; vertė – 11,59 euro,) prekybininkams I varianto (111 eurų vertės) – 60 000 eurų monetų rinkinių ir II varianto (200 eurų vertės) – 50 000 rinkinių. I varianto rinkinyje – 320 eurų monetų: 8 skirtingų nominalų monetų ritinėliai: 1, 2 ir 5 euro centų – po 50 monetų, 10, 20, 50 euro centų – po 40 monetų, 1 ir 2 eurų – po 25 monetas kiekviename; II varianto rinkinyje – 600 monetų: 1 euro cento monetų – 3 ritinėliai, 2, 10, 20 euro centų ir 1 bei 2 eurų – po 2 ritinėlius, 5 ir 50 euro centų – po 1 ritinėlių. 1 ir 2 eurų nominalo ritinėliuose – po 25 monetas, 10, 20 ir 50 euro centų – po 40 monetų, o 1, 2 ir 5 euro centų – po 50 monetų. Prekybos įmonių aprūpinimas eurų banknotais ir monetomis, taip pat ir eurų monetų rinkiniais vyko per komercinius bankus ir prasidėjo 2014 m. gruodžio 1 d., o Lietuvos pašte – 2014 m. gruodžio 4 dieną. Kolekcininkų poreikiams Lietuvos bankas išleido 35 000 suvenyrinių *BU* kokybės ir 7000 *proof* kokybės apyvartinių eurų monetų numizmatinių rinkinių.

Pirma Lietuvos banko išleista lietuviška kolekcinė eurų moneta tapo auksinė moneta, skirta monetų kalybai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (478). Nedidelio skersmens (22,30 mm) monetoje menininkai turėjo parodyti monetų kalybos istoriją Lietuvoje nuo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikų iki šių dienų. 50 eurų nominalo moneta apyvartoje pasirodė 2015 m. sausio 29 d., jos tiražas – 5000 vienetų. Pastebėtina, kad Lietuvos bankas kolekcinėse monetose pasirinko žymėti nominalą euro simboliu. Kolekcinės

478

Lietuva. 50 eurų. 2015. Skirta monetų kalybai LDK.
Dail. L. Parulskis, G. Paulauskis. Lietuvos monetų kalykla
Auksas, Ø 22,30 mm, p – 7,78 g. Monetos sertifikato Nr. 0006.
Įrašas gurtu: MONETA LITUANIAE ▲ MONETA LITUANIAE ▲
LNM

eurų monetos, išleistos valstybės narės, kurios valiuta yra euras, kaip privaloma mokėjimams priimti priemonė galioja tik jas išleidusioje valstybėje. Tokios monetos nuo apyvartinių skiriasi nominalu ir bent dviem iš šių trijų požymių: spalva, skersmeniu arba svoriu. Nominalą, metalą, dizainą emitentas pasirenka savo nuožiūra. Visoje euro zonoje galioja eurą įsivedusių šalių leidžiamos proginės 2 eurų monetos iš žalvario-nikelio ir vario-nikelio lydinių.

Banknotus, reikalingus stambaus nominalo pinigų poreikio patenkinimui euro įvedimo metu ir reikiamų atsargų užtikrinimui (132 mln. vnt.), Lietuvos bankas skolinosi iš Vokietijos centrinio banko, skolą banknotais numatoma grąžinti 2016 metais.

Litus į eurus nuo 2015 m. sausio 1 d. buvo galima nemokamai išsikeisti 690 vietų. Iki kovo 1 d. litus į eurus neatlygintai keitė 330 Lietuvos pašto filialų ir 11 kredito įmonių 14 keitimo vietų. 343 komercinių bankų padaliniai nemokamai keitė iki 2015 m. birželio 30 d., o iki gruodžio 31 d. keis 89 komercinių bankų padaliniai (visų apskričių centruose ir kai kuriuose kituose miestuose). Numatyta, kad Lietuvos bankas savo kasose Vilniuje ir Kaune litus į eurus keis nemokamai neribotą laiką. Europos Sąjungos Tarybos nustatytas litų keitimo į eurus kursas – 3,4528 lito už 1 eurą. Remiantis Lietuvos banko duomenimis, iki kovo 1 d. komerciniai bankai, Lietuvos paštas, Lietuvos bankas ir kai kurios kredito unijos neatlygintai pakeitė 2,8 mlrd. vertės grynujų litų (0,81 mlrd. eurų) ir atliko daugiau kaip 1,2 mln. keitimo operacijų. Balandžio pradžioje į apyvartą buvo išleista 1,6 mlrd. eurų, rinkoje likusių litų bendra vertė sudarė 767,9 mln. litų (222,4 mln. eurų), arba maždaug 13 % metų pradžioje buvusios vertės – 5,8 mlrd. litų (1,7 mlrd. eurų) (Gyventojai... 2015). Gyventojų rankose likusios monetos ne tik pamestos ar prarastos, antai Lietuvos banko Pinigų muziejus iš milijono cento monetų sukūrė nuolatinį eksponatą – piramidę, Šiaulių universitetas bibliotekoje įrengė Cento auditoriją, kurios sienos iškljuotos lietuviškomis monetomis.

KLASTOJIMAS

Talonai buvo spausdinami ofsetu, jiems trūko banknotams būdingų apsaugos priemonių, todėl gausiai padirbinėti Lietuvoje ir už jos ribų. Dažniausiai klastotas paklausiausias 1992 m. laidos 500 talonų nominalas (479.1). Antai Alytuje buvo sulaukyti 500 talonų klastočių gamintojai ir platintojai, garaže įsirengę „netikrų pinigų gamintojų fabrikėlį“ (Telksnys 1993b, p. 1, 5). Darbą klastotojams lengvino labai paprastas